

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

O
carte

pentru domnul Caragiale

Dosar RADU PETRESCU

Arhiva OCTAVIAN GOGA și
CONSTANTIN NOICA

Mai colaborează:

Ion Bălu, Ștefan Melancu,

Gabriela Melinescu, Alexandru Niculescu

Dora Pavel, Horia Stanca, Ion Vartic,

Ioan Vieru

• Desene de Gabriela Melinescu •

CLUJ

anul VII nr. 10 (77)

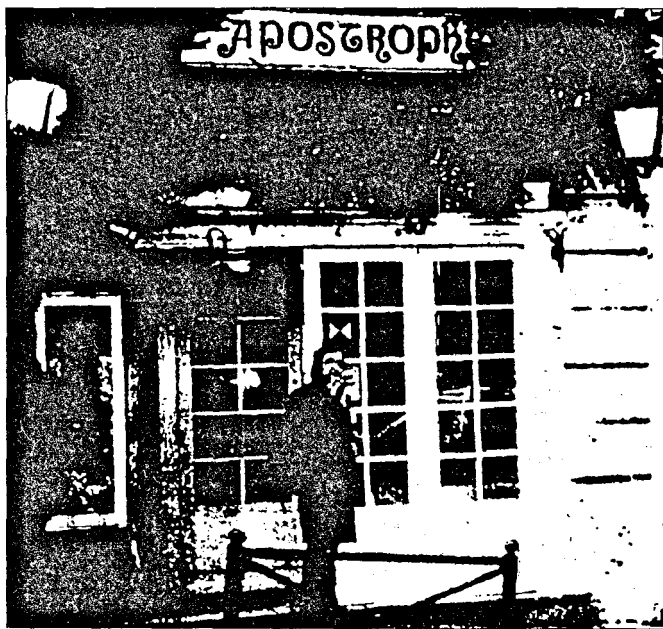
1996

BIBLIOTECA
CENTRALĂ UNIV
CLUJ-NAPOCA

Revistă editată cu sprijinul FUNDĂȚIEI SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

APOSTROF

A P O S T R O F

• Debutul toamnei budapestane a dlui prof. Ion Ianoși este, se pare, plin de surprize... tehnice. Aflat cu o bursă la „Collegium Budapest. Institute for Advanced Study“, dl profesor se simte, lingvistic, minuat, căci maghiara, germana și engleza, limbile ce se vorbesc la „Collegium...“, nu-i ridică probleme. În schimb, mașina de scris electrică, sertarele biroului – se pare că tot... electrice! –, computerul, faxul, telefonul, cheile de la uși etc. etc. îi creează atâtea probleme, încât descrierea lor seamănă cu un adevărat S.F.! Lingvistic, cum spuneam, dl profesor n-are probleme cu maghiara, germana și engleza; se pare însă că a început să aibă cu... limba română. Într-o zi – am aflat asta prin telefon, de la dna Janina Ianoși – a întrebat-o cum se spune pe românește „la gagarin“, ceea ce voia să fie „costumul de cosmonaut“. Exemplul este atât de uluitor, încât, cu riscul că vom primi o aspră corecție de la foarte dragul nostru domn profesor, îl facem public. Cît despre dna Janina Ianoși, experimentează Budapesta ca o acomodare la... elementul acvatic: a descoperit băile termale, de varii temperaturi, ale orașului și... fierul de călcat, care: pufăie, stropește, scupă, face aburi, nori și OZN-uri. Sintem atât de interesați de fenomen, încît ne pregătim să mergem să-l constatăm la fața locului.

• La 1 septembrie, Norman Manea, prietenul nostru de peste Atlantic, a reînceput „gîfiala“: adică, s-au deschis universitățile, iar autorul lui *August Prostul* și-a reluat cursurile. La textele proprii, la proiectele îndelung visate, lucrează doar printre picături. Viața în „Brava Lume Nouă“ are asperitățile și bucuriile ei, dar, dacă tragi linie și socotești, merită efortul, ne spune Norman Manea. Doar la întrebarea: cînd vii acasă?, Norman Manea nu ne spune nimic...

• În nr. 40 al *Românicii literare*, Școala dlui Nicolae Manolescu ne convinge, încă o dată, ce prozator excepțional este viitorul – sperăm – nostru președinte.

• „Drumul de la Paris la Oradea e o plăcere. De la Oradea la Cluj, un coșmar“, ne-a mărturisit dl Nicolae Balotă, sosit, la începutul lunii octombrie, în urbea sa natală, ca invitat al Facultății de Studii Europene. Istoria acestei călătorii trebuie însă ascultată în versiunea epică

a dnei Bianca Balotă, care, prozator fiind, simte enorm și vede, bineînțeles, monstruos...

• *Caietul albastru* al dlui Nicolae Balotă va intra în curînd în lucru la Editura Fundației Culturale Române. Credem că apariția acestui splendid jurnal (a cărui salvare miraculoasă îl confirmă încă o dată pe Bulgakov, că „Manuscrisele nu ard“, nu pier) va fi una din marile bucurii și revelații ale literaturii române.

• Cu un anumit răsfaț ce-i șade bine, directorul editurii L'Herne, dl Constantin Tacou, mărturisește că a devenit editor deoarece n-a reușit să devină scriitor... Cît despre frumusețea – materială, grafică – a cărților, dl Tacou mărturisește că problema îl preocupă încă de pe vremea cînd era în România și citea volumele editate de Rosetti la Fundația Regală...

• Autorul *Cărții cu poezii*, dl Lucian Boz, ne pregătește – de acolo, de la Sydney, căci patria e mai mare decît granițele sale fizice, ea este, cum spune în urmă cu mulți ani un poet, Ștefan Aug. Doinaș, cît se întinde limba română – un „dosar“ surpriză.

• Așteptăm, de la dna Marguerite Dorian, pagini inedite din jurnalul tatălui său, Emil Dorian. Și poeme. Căci devotata traducătoare a lui Caraiion în engleză va scrie, poate, după foarte multă vreme, din nou în românește; pentru *Apostrof*...

• *Orădeni la Apostrof*: dl Ioan Tepelea, cu poemele sale, într-un volum lăliput, de lux; dna Elisabeta Pop, fără pălărie (fapt ce ne-a surprins pe toți), dar cu buzunarele dolidora de scrisori de la I.D. Sirbu. (Despre biscuiți nu vrem să vorbim, i-am mâncat instantaneu!)

• Ce jale! Ce tristețe! Unde ne sînt triumvirii? De cînd se tot balansează în ierarhia administrativă a Universității, ne-au abandonat. Dl Ion Pop, de cînd e ditamai decanul Literelor, a devenit o dulce amintire, dl Marian Papahagi cunoaște numai calea Italiei, nu și cea (totuși, doar la trei minute distanță de la Filologie!) a *Apostrof*-ului. Săruși să fim uitați, am pregătit capcane: o lădiță cu frumoase volume „talienesc“ pentru dl Papahagi; o tartă avangardistă, pentru dl

• După numărul special Crainic, revista *Manuscriptum* publică un alt voluminos număr special, 1-2/1996, dedicat lui Mircea Vulcănescu.

Figura lui Vulcănescu – reprezentant de mare autoritate al generației '27, despre a cărui operă și biografie nu se știa, pînă în 1989, mare lucru – începe, încet încet, să se lumineze și să se limpezească. Publicarea, în *Caiete critice* (1983) a esului *Dimensiunea românească a existenței*, a stîrnit, la vremea respectivă, un val de rumoare și de speranțe în legătură cu Vulcănescu: oare ce lucrări uimitoare ale acestui filosof așteaptă voie de la cenzură pentru a vedea lumina tiparului și pentru a se integra firesc în întregul culturii?, ne întrebam cu toții. Acum, după 1990, lucrurile încep să se clarifice, căci reviste ca *Viața românească*, *Jurnalul literar* etc. au început să publice texte de ale filosofului, iar alte reviste – printre care și *Apostrof*-ul – au publicat mărturii și amintiri despre Vulcănescu. În plus, a început editarea manuscriselor lui. Ar merita dezbătut pe larg felul cum manuscrisele lui au fost editate; patronată de familie, marcată de o grabă cu totul explicabilă, editarea a fost făcută, din păcate, în mod diletant sau chiar cu gravă lipsă de profesionalism. În momentul de față, totuși, se poate vorbi despre Vulcănescu cu cărțile – șapte volume – pe masă; la care se adaugă acest superb număr din *Manuscriptum*.

Numărul special pe care *Manuscriptum*-ul i-l dedică e binevenit. Sînt publicate documente foarte interesante legate de biografia lui, fotografiile, scrisorile, pagini de jurnal etc. Ca reușită revuistică, numărul este excepțional, și felicităm Muzeul Literaturii pentru idee, șansă și rezultat.

Ca întregire a portretului de filosof al lui Vulcănescu, acest număr din *Manuscriptum* ne confirmă, însă, ceea ce începusem să bănuim, lucrul de care începusem să ne temem foarte tare: și anume, ne confirmă faptul că lădița cu manuscrise a lui Vulcănescu nu conține nimic de valoarea *Dimensiunii românești a existenței*. Se pare că, cu ex-

cepția manuscrisului *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, lădița lui Vulcănescu nu conține decît: schițe, planuri, fișe, proiecte, dactilograme de conferințe (bine informate, dar nu originale), frînturi, ciorne. Se pare, deci, că Vulcănescu va rămîne autorul unui singur text filosofic important. Dacă

mi înșel – și-mi doresc să mă înșel –, dacă lădița cu pricina conține și măcar un manuscris finisat și original, familia, care administrează textele, i-a făcut o mare nedreptate lui Vulcănescu avansînd mereu doar proiecte și ciorne de conferințe grabite... Deocamdată, ceea ce s-a publicat, inclusiv în acest număr generos al *Manuscriptum*-ului, nu face decît să confirme diagnosticul, foarte sever, pe care Noica l-a pronunțat despre Vulcănescu: socotindu-l omul unei „mari dezordine“, Noica ne-a avertizat, de fapt, din vreme, că „Nimic din ce a rămas nu-i dă măsura. [...] mi se pare, acum, că nu creativitatea i-a lipsit, ci voința de creație. N-a fost în ordine. Nimeni nu este în ordine; dar cîțiva uită de aceasta și creează. El n-a uitat“. Ar mai fi de adăugat faptul că Vulcănescu a fost o mare promisiune, una neînutită: din vina sa – din vina a ceea ce Noica a numit „marea lui dezordine“ – și, evident, a închisorii ce i-a curmat viața. (M.P.)

Ion Pop; o dramă cu turn, pentru dl Ion Vartic.

• Dl Florin Sicoie a devenit – boală grea, de care nu te vindeci vreodată – și editor. Îi dorim difuzori de calitate!

• *Jurnalul literar*, nr. 25-32, septembrie 1996, arată ca de obicei – foarte... ciudat machetat! – și este, tot ca de obicei, foarte bun, foarte interesant. Am citit, și-i îndemnăm și pe alții să citească – cronicile literare semnate de dl Cornel Regman și dl Barbu Cioculescu, un splendid fragment din *Caietul albastru* al dlui Nicolae Balotă (ce pare, în acest fragment din 1954, un teoretician al post-modernismului!), comentariul lui Titu Popescu la volumul *Ferestrele zidite* de Alexandru Vona, interviul acordat de dl Paleologu dlui Stroescu-Stinișoară. Apoi, apelul la toleranță religioasă al Mitropolitului Nicolae Corneanu. Semnalăm și studiul Micaelei Constantinescu despre literatura exilului.

• Și fiindcă am citit despre dl Alexandru Vona, al cărui roman a fost una din cele mai mari surprize prozastice de după 1990, vreau să fixez într-o revistă, înainte de a uita: dl Vona i-a cunoscut la începutul anilor '50, la Paris, pe Cioran și pe Eliade, cărora le face, verbal, doar verbal din păcate, portrete extraor-

Ilustrația
numărului:
desene de
GABRIELA
MELINESCU

dinare. Eliade era atunci atât de sărac, încît nu intra într-o cafenea decît după ce se convingea că fețele de masă sînt din hîrtie – semn că e un local ieftin, deci pe măsura sărăciei sale...

• Au trecut pe la redacție: instalatorii de gaz, electricianul, contabilă, comis voiajori, reprezentanții ASIROM-ului, poștașul, trimișii trei Fülöp Agnes, inginerul nostru păzitor de la Fundația Soros, debutanți de toate felurile și vârstele: timizi, agresivi, vorbăreți, furioși...; avem un munte de note de plată, dar știm că nu vom înduioșa pe nimeni spunînd asta.

PRAETEXTATUS

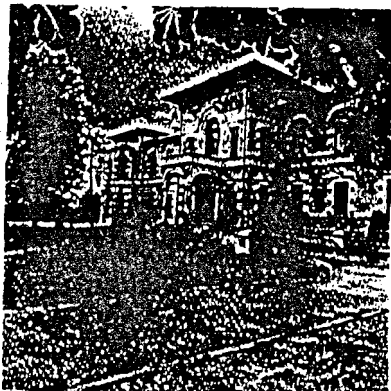
Antena Noica

Scrisori către un tânăr echinoxist

Concretizându-și faimosul său program de antrenament cultural, filosoful de la Păltiniș s-a întâlnit, în câteva rânduri, și cu redactorii revistei studențești de cultură Echinox. Publicăm un grupaj din scrisorile adresate poetului și eseistului de limbă maghiară Bréda Ferenc. (Nota red.)

[1]

9.11.979 Păltiniș

GALAȚI - Muzeul de artă

Expeditoarea C. Noica
Strada Jud. Sibiu Nr. _____
Blocul Scara Etajul _____ Apart. _____
Codul 2470 Localitatea Păltiniș

Prețul de vânzare 30 bani Cod 030777 Că. 11220

CARTE POSTALĂ

Destinatara Stei
Bréda Ferenc
Strada Parîng Nr. 14
Blocul 2 Scara _____ Etajul _____ Apart. 4
Sectorul _____ Județul _____

Coșul 3400 Localitatea Cluj Napoca

Dragă Doamnă Ferenc,
Rîndurile d-tale mi-au sunat foarte bine. De mult aștept ca un tânăr să mi se adreseze pe linie de specialitate adîncită. În plus trebuie să-ți spun că am simpatie și, pe multe planuri, admirație pentru poporul din care faci parte.

Aș fi fericit să favorizez, cu partea mea, apariția unui nou Lukács (oricît nu ne place amîndurora primul) – Țin însă a-ți spune de la început că fără greacă, pentru problemele d-tale, și fără germană, pentru tot ce e filozofie, nu se poate obține ceva deosebit. Ești dispus să le înveți, în timp? Atunci îți stau cu drag la dispoziție.

Dacă ai ceva publicație, aș putea da lesne la Revista de filozofie sau în alte părți. De

(Continuare în p. 17)

Cuprins

• PUNCTE DE REPER

O carte pentru domnul Caragiale Marta Petreu 4

• CRONICA LITERARĂ

Creangă – o biografie a operei Ion Bălu 6
Sub pecetea tragicului Ștefan Melancu 6
Politice Marius Vlad 7

• ESTUAR

„L'extrême-contemporain” și romanul său Ion Vartic 8
Pribeag prin Europa Claudiu Groza 9

• POEME

I-am spus Hart, Printre meseriile de epocă, Sub jurămînt, Noaptea în care Hart vede peticăreasa Dora Pavel 10

• DOSAR

Radu Petrescu (prezentat de Mircea Muthu) 11
[Note la Matei Iliescu] Radu Petrescu 14

• POEME

poemul unui prieten, pînă la urmă, cheile unui astru posibil, acest dincolo, fără alegere Ioan Vieru 15

• ARHIVA „A”

Octavian Goga – Scrisori de la Cella Delavrancea Gheorghe I. Bodea 16

Clujul de altădată Horia Stanca 18

• O ÎNTREBARE

Din nou despre copilărie Gheorghe Grigurcu 19

• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER

Jurnal ocult (II) (tradus de Gabriela Melinescu) August Strindberg 20

• POEME

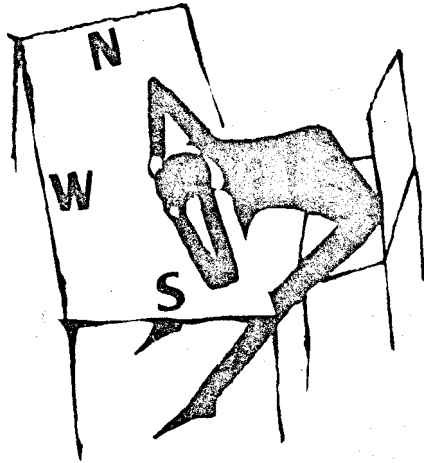
Posibil refugiu, Am o teamă, Închid ochii Octavian Gr. Zegreanu 21

• CRONICA LIMBII

Jurnal sau ziar? Alexandru Niculescu 22
(A) munci – (a) lucra Mihai Floarea 22

• VESTIAR

Chic-Choc / Catolicismul și moda Cecilia Caragea 23
Revista revistelor 23

O carte pentru domnul Caragiale

Marta Feteiu

Monografia pe care C. Rădulescu-Motru i-a dedicat-o, acum un secol, lui Nietzsche – *F.W. Nietzsche. Viața și filosofia sa* – este, din multe puncte de vedere, o carte cu surprize. Reprezentând debutul editorial al tânărului filosof, mica monografie marchează contactul culturii române cu filosofia nietzscheeană și începutul receptării acesteia în România.

Interesul lui Rădulescu-Motru pentru Nietzsche – filosof niciodată pomenit în universitățile germane prin care a trecut, între 1890-1894, doctorandul român – datează din anul 1893, când un coleg de la laboratorul lui Wilhelm Wundt, Paul Mentz, îi vorbește de el. Procurându-și cărțile cu titluri „bizarre”, Rădulescu-Motru s-a confundat, vreme de trei luni, în universul nietzscheean, atât de diferit de „filosofia profesorilor”, cu care era bine familiarizat. Iar când, la câțiva ani după întoarcerea lui Rădulescu-Motru în țară, I.L. Caragiale îi cere, în calitate de „vechi prieten”, o colaborare la *Epoca literară* – însă în termeni restrictivi:

„Dar vezi tu, măi băiete, nu filosofie de aceea transcendentală, cum învățați voi prin Germania, și de care publicul românesc nu o să se intereseze nici peste o sută de ani, îți cer eu, ci ceva pipărat, care să facă pe adormiții noștri să strănute; o gîdilitură strașnică pentru creierul prea succulent în apetituri și prea sărac în idei al parvenitului de la noi...” –

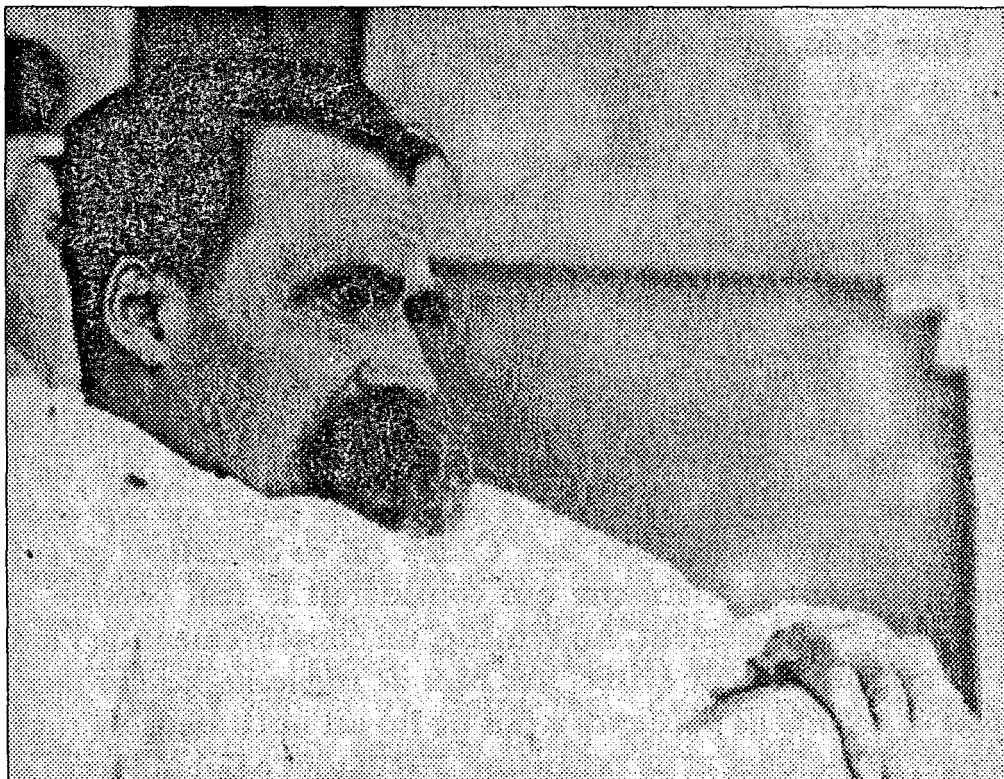
Rădulescu-Motru, drept răspuns, începe să scrie despre Nietzsche, însoțindu-și prezentarea cu ample citate traduse din cărțile acestuia. Sub forma unui serial supraintitulat *Cugetători contemporani*, textul tânărului filosof a apărut, între 15 aprilie-10 iunie 1896, în suplimentul *Epoca literară* (supliment ce avea înscris pe frontispiciu, cu litere mari: „Apare în fiecare duminică sub îngrijirea d-lui I.L. Caragiale”); articolele lui Rădulescu-Motru despre Nietzsche au fost publicate începînd cu numărul 1 și terminînd cu numărul 9 al acestei reviste ce a avut, în total, 10 apariții; în nr. 10, ultimul (din 17 iunie 1896) al *Epocii literare*, articolul lui Rădulescu-Motru – a cărui temă: „critica lui Nietzsche asupra științei”, fusese anunțată în finalul articolului din nr. 9 – n-a mai apărut. Și vom vedea în curînd din ce motiv.

Serialul lui Rădulescu-Motru a fost scris, așadar, la cererea lui I.L. Caragiale. Rădulescu-Motru a mărturisit mai tîrziu că, deoarece I.L. Caragiale, încă de la primul articol, „fui entuziasmat de ideile filosofului”, și-a scris serialul pentru mai vîrstnicul său prieten:

„Am scris timp de vreo trei luni la *Epoca* despre Nietzsche, nu atît de dragul de a vedea filosofia acestuia răspîndită la noi, cît de dragul lui Caragiale...”.

Căci, de cîte ori Rădulescu-Motru îi aducea cîte un nou articol, Caragiale, savurînd ideile nietzscheene, îl citea „de două, trei ori”, îi stabilea, cu meticulozitatea lui legendară, punctuația, apoi „pleca să-l citească și lui Anghel Demetrescu”, prietenul

misă. În plus, „aluziunile” regelui l-au convins pe Rădulescu-Motru „să nu mai pomenesc de numele lui Nietzsche”; Caragiale, care nu citea în germană, „îl abandonă și el de fapt”, spune Rădulescu-Motru. Dar nici unul din ei n-a abandonat subiectul înainte de a publica toate cele nouă articole din *Epoca literară*, completate cu alte cîteva, precum și cu o *Notiță biografică* și o amănunțită informație bibliografică, sub forma

său. Inclusiv „imprimarea se făcea sub paza lui; nu i-a scăpat o greșală de virgulă măcar”, își va aminti, peste ani, autorul serialului.

„Colaborarea” celor doi a fost întreruptă în mod neașteptat și destul de surprinzător. Dacă I.L. Caragiale „se arăta entuziasmat” la citirea articolelor, dacă „tot așa de entuziasmată era și Regina Elisabeta”, în schimb, Regele Carol a fost nefavorabil impresionat de serial. De altfel, Carol i-a și comunicat lui Rădulescu-Motru, direct – în timpul vizitelor făcute la Fundația Universitară, unde tânărul exeget era bibliotecar –, dar și prin intermediari – prin Maiorescu, în primul rînd – „că găsește ideile lui Nietzsche primejdioase și că se miră că eu le-am dat publicității”. Drept urmare, deși în numărul 9 al *Epocii literare* tânărul filosof anunțase tema viitorului său articol, numărul 10 al *Epocii...* s-a tipărit fără continuarea pro-

unei „broșuri”: *F.W. Nietzsche. Viața și filosofia sa*, București, Librăria Sococu & Cie, 1897; „broșura”, cum o numește cu modestie Rădulescu-Motru, a fost tipărită sub directă supraveghere a lui Caragiale, la Tipografia „Epoca”. Rolul lui Caragiale în apariția acestei monografii a fost, se pare, hotărîtor; conform celor două relatări pe care le avem de la Rădulescu-Motru, din 1916 și din 1943, Caragiale pare a fi avut inițiativa tipării serialului într-o carte: „Cînd am terminat articolele, Caragiale singur le-a adunat într-o broșură pe care a tipărit-o tot la *Epoca*”, spune Rădulescu-Motru în 1916, iar în 1943 repetă: „Caragiale totuși [în ciuda părerilor Regelui, n.n.] a adunat articolele în broșură...”. Îngrijindu-se de apariția ei pînă la capăt, el alege formatul cărții și litera cu care se tipărește; într-adevăr, ediția întîi a monografiei, apărută în primăvara anului 1897

(nu mai devreme de 16 aprilie 1897, data prefeței; nu mai târziu de 4 iunie, data unei dedicații pe un volum), este și cea mai frumoasă din punct de vedere tipografic; gândul că însuși Caragiale i-a vegheat tipul literelor și formatul, că i-a văzut coperta – carton gri-verzui, mat, iar titlul, scris cu litere roșu-oranj, foarte viu – dă o valoare aparte acestei cărți. În același timp, faptul că tabla de materii a volumului este mai bogată decât serialul publicat în *Epoca literară* – există, în plus față de revistă, o *Prefață*, o *Notiță biografică*, o listă bibliografică intitulată *Scrierile lui Fr. Nietzsche*, apoi capitolul VI. *Antichrist - Preoții creștini*, cap. VIII. *Despre femeie*, cap. XII. *Obiectivitatea științifică* și cap. XIII. *Epilog* – dovedește că Rădulescu-Motru însuși n-a fost, în apariția acestei monografii, chiar atât de pasiv pe cât se declară. Finalul *Prefeței*, în care Rădulescu-Motru se delimitează critic de conținutul filosofiei nietzscheene, argumentează totodată, pentru urechile regelui, de ce e nevoie ca Nietzsche să fie cunoscut la noi:

„La noi, răspîndirea ideilor culese din străinătate se face într-un chip prea meșteșugit și cu frumoase împodobiri de originalitate, așa că nu de puține ori se întîmplă ca acei ce le răspîndesc să piar-

face, pur și simplu, „o expunere obiectivă“ a universului nietzscheean. Meritul monografiei constă în chiar obiectivitatea ei, în felul foarte corect în care l-a introdus, pentru prima dată, pe Nietzsche în cultura română. La acea dată – 1896 (*Epoca...*), 1897 (volumul) – receptarea lui Nietzsche, în propria lui țară și pe plan european, era abia la începuturi. Deși Rădulescu-Motru afirmă că despre Nietzsche s-a scris și se scrie foarte mult, receptarea lui, din perspectiva a ceea ce a urmat în secolul XX, era în faza incipientă. După conferințele ținute de Georg Brandes la Universitatea din Copenhaga, în 1888, și după studiul aceluiași – *Friedrich Nietzsche. Studiu asupra radicalismului aristocratic*, 1889 – prin care Nietzsche devine o celebritate europeană, bibliografia despre filosoful german se îmbogățește, între 1890-1895, cu studii și biografii semnate, de pildă, de W. Weigand, Lou Andreas-Salomé, R. Steiner, E. Förster-Nietzsche etc. Publicîndu-și serialul despre Nietzsche în 1896, Rădulescu-Motru se dovedește a fi unul dintre primii cincisprezece comentatori ai filosofului german din Europa; iar în 1897, cînd mica monografie a lui Rădulescu-Motru apare sub formă de volum, tipărirea ei este simultană cu publicarea, în Germania,

tistă, la fel de importantă și de semnificativă ca și descoperirea, în 1862, de către tînărul Maiorescu a filosofiei lui Schopenhauer, urmată de popularizarea acesteia în mediul *Jumimii*, apoi al întregii culturi române. Pentru un comparatist, relația Motru-Nietzsche (ori Maiorescu-Schopenhauer) intră în așa-numita zonă a istoriei ideilor, a difuzării și migrării lor dintr-o cultură în alta. Exegeza lui Rădulescu-Motru, care este totodată și o mică antologie de texte nietzscheene, intră în sfera comparatismului tradițional, fie el literar, fie el filosofic. Iar de la această dată certă a pătrunderii ideilor nietzscheene în România – 1896 – poate fi luată în discuție circulația lor, în mediul universitar, filosofic, publicistic, literar etc. Maioreșcian de primă generație, Rădulescu-Motru a avut, la fel ca și mentorul său, simțul actualității în filosofie, în cultură; iar dacă Maiorescu avertiza, în legătură cu Schopenhauer, că acesta este „bărbatul secolului“, ce va ajunge „la ordinea zilei și de aceea trebuie cunoscut temeinic dinainte“, la rîndul său, Rădulescu-Motru, descoperindu-l pe Nietzsche, atrage atenția că „Noi, românii [...] am face totuși bine să luăm cunoștință de figura cugetătorului. [...] Căci statuia filosofului – simbol al sforțărilor supraomenești făcute de poporul german – va avea, probabil, privirea sa amenințătoare îndreptată înspre Balcani“.

În relatările sale de mai târziu, din 1916 și 1943, Rădulescu-Motru e de părere că începutul receptării lui Nietzsche în România a fost, datorită ostilității mediului intelectual și rezervelor regelui, un eșec. În plus, adaugă autorul, volumul său a fost tipărit doar „într-un număr restrîns de exemplare“, ce au fost împărțite între prieteni, și „cîteva exemplare numai au fost puse în librării“. În realitate, filosoful exagerează. Căci simpla publicare a unui text într-un ziar sau într-o revistă asigură, cum de mult ne-au avertizat comparatiștii, circulația ideilor. Apoi, faptul că a avut un cititor de talia lui Caragiale e suficient să justifice serialul său. Iar în legătură cu interesul lui Caragiale pentru articolele mai tînărului său prieten, se cuvin cîteva precizări. Curiozitatea lui Caragiale, oricît ar părea de surprinzătoare, este tipică pentru autorul *Momentelor*, care a avut, toată viața, pasiunea ideilor; se știe, de pildă, că, la *Timpul*, dezbătea probleme filosofice și gramaticale cu Eminescu și cu Slavici; se cunosc, de asemenea, disputele sale filosofice și sociologice cu Dobrogeanu-Gherea. Faptul că îi plăcea compania unor interlocutori tineri, cu solidă pregătire universitară, filosofică dacă se poate, e confirmat de afecțiunea sa pentru Rădulescu-Motru, precum și de prietenii sale din epoca germană – Paul Zarifopol, Dimitrie Gusti, Panait Cerna. Aderența sa instantanee la filosofia lui Nietzsche relevă înclinația sa structurală – și de factură manieristă – pentru filosofia de tip subiectiv. Iar pasiunea cu care a întîmpinat serialul lui Rădulescu-Motru, și prin care l-a incitat pe acesta să-i furnizeze, în fiecare vineri, o porție nouă de filosofie nietzscheeană, ar trebui să ne determine să-i luăm foarte în serios următoarea mărturisire:

(Continuare în p. 17)

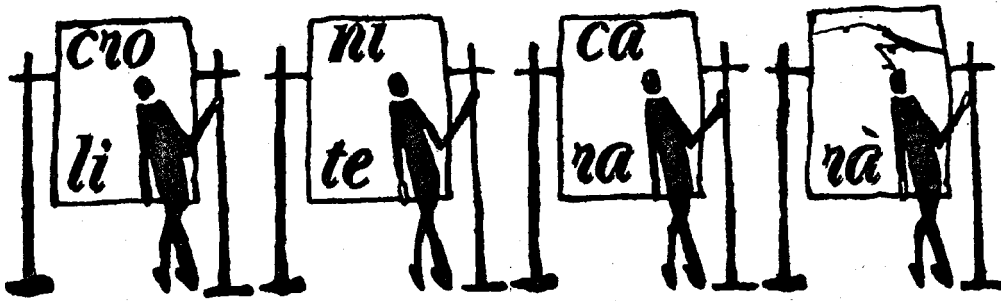

dă din conștiință proveniența lor și să creadă de-a binelea a fi ei înșiși autorii. [...] în împrejurările particulare în care se face răspîndirea ideilor la noi, cea mai bună pavază în contra exagerațiilor, socotesc că este tocmai completa și imediată lor publicitate“.

Scrisă pentru uzul lui I.L. Caragiale, mica monografie a lui Rădulescu-Motru este descriptivă, sistematică, clară și cu un caracter oarecum didactic; în plus, pentru a ilustra ideile lui Nietzsche, Rădulescu-Motru a tradus foarte numeroase și ample citate din cărțile acestuia. Conformîndu-se stilului cultural al epocii – care pretindea unui comentator să înțeleagă și să cunoască bine ideile filosofului prezentat, pentru a le putea expune cu limpezime și fără nici o notă de originalitate (datorită lui Maiorescu, originalitatea era încă prohibită în filosofia românească) – Rădulescu-Motru

a unor studii despre Nietzsche semnate de autori de un cert prestigiu: J. Kaftan, F. Ritschl, A. Riehl. Scriind despre Nietzsche cînd acesta mai era în viață (chiar dacă nu mai era și lucid), Rădulescu-Motru – și, prin el, filosofia românească, cultura română în ansamblu – s-a aflat, așadar, în deplină sincronizare cu evoluția filosofiei și a culturii europene. În același an, Maiorescu, care avea un simț excepțional al actualității în cultură, îl introduce pe „aforistul alienat“ în cursul său de istoria filosofiei de la Universitatea din București: în ultima prelegere a anului universitar 1896-1897, la data de 28 mai/9 iunie 1897, Titu Maiorescu vorbește studenților săi despre Nietzsche.

Descoperirea de către Rădulescu-Motru a lui Nietzsche și punerea în contact a lui Caragiale, în primul rînd, a întregii culturi române, în al doilea rînd, cu ideile nietzscheene este, din perspectivă compara-

Creangă – o biografie a operei

Ion Bălu

Substantivul „biografie“ și atributul substantival în genitiv „a operei“, amândouă incluse în titlul volumului apărut la editura bucureșteană „Demiurg“, sugerează că obiectul monografiei semnate de dl Cornel Regman îl constituie „viața“ operei literare a lui Ion Creangă, istoria apariției, evoluției și a cristalizării ei într-o creație cu valențe perene.

O asemenea „biografie“, ale cărei elemente au fost jalonate cu mai bine de un deceniu în *Epoca marilor clasici* de către dl George Munteanu, se dovedește necesară deoarece manualul școlar și felurite studii superficiale așază încă, eronat, debutul literar al lui Ion Creangă sub directa înrăurire a lui Mihai Eminescu.

Dacă Junimea a îngăduit lui Ion Creangă afirmarea sa ca prozator, dacă Eminescu a fost acela care a văzut în Creangă scriitorul pe care nu-l sesizase Titu Maiorescu nici înainte de a fi citit întâia oară la Junimea și, aproape incredibil, nici după aceea, totuși Ion Creangă a devenit un mare scriitor nu sub influența unei instanțe exterioare, ci prin explorarea exclusivă a propriului fond de creativitate, iar debutul literar a fost anticipat de două serii de „antecedente“. Cea dintâi este delimitată acum, cu rigurozitate, de dl Cornel Regman.

În „biografia“ acestei deveniri, criticul introduce actele oficiale redactate de diacnul Creangă: jalbe, rapoarte și interpelări scrise, adresate instituțiilor și personalităților oficiale ale vremii. În *Viața lui Ion Creangă*, G. Călinescu sesizase în aceleași documente existența unui „stil cult“ și recunoscuse prezența unei vigori pamfletare, „un dar al mușcăturii ce prevesteau pe marile prozator“, dar dl Cornel Regman demonstrează pe texte ivirea timpurie a unor rudimente narrative: un „scenariu epic“: transformă „o petiție către primărie într-o palpitantă istorie“ – și un dramatism interior specific operelor ficționale: expunerea faptelor, motivarea lor, apărarea și învinuirile eventuale aduse sunt astfel formulate „de parcă acuzatorii ar fi de față“, diacnul realizează un dialog „cu persoane mute“, cărora le interpretează gândurile și le comentează posibilele reacții „după un procedeu specific satirei“, modalitate utilizată și de Eminescu în *Scrisori*, și li se avansează replicile posibile spre a fi combătute.

A doua etapă în devenirea scriitorului Creangă este argumentată de dl Cornel Regman cu noi exemple. Paralel cu cenaclul Junimea, dar independent de el, din 1863

când, la vârsta de 24 de ani, a început munca de redactare a manualului școlar, și până în 1875 când, trecut de 36 de ani, a debutat în *Convorbiri literare* cu *Soacra cu trei nurori*, Ion Creangă a desfășurat o autentică ucenicie literară, ce-și ignorase inițial calitatea, finalitățile și proporțiile. La capătul acestei perioade temporale, când l-a întâlnit pe Eminescu, personalitatea lui Ion Creangă reprezenta rezultatul latent al devenirii sale lăuntrice: singur, ajunsese în pragul mării creații artistice și avea în felurite stadii de finisare artistică majoritatea poveștilor și a povestirilor, toate elaborate între anii 1874-1875.

Începutul procesului de profesionalizare al lui Ion Creangă este așezat în contextul epocii. Și critica anterioară a întreprins raportări similare, dar dl Cornel Regman efectuează o cercetare exhaustivă, semnând „modele“ eventuale și „stimuli“ potențiali, dar – rediscutând dintr-o perspectivă integratoare noțiunile de „variantă“, „amplificare“, „localizare“ –, mută accentul pe efortul artistic deliberat și pe expresivitatea lingvistică asumată: „... opera aceasta nu se scria, ea se zidea mai degrabă din bucăți dinainte potrivite, pe parcele și segmente, cu dificultate și având a învinge la tot pasul inerția cuvântului“.

Valoarea studiului este superior augmentată de analiza operei; în ultimele patru capitole: *Sociograful Creangă și povestirea panoramată*, *„Divinile detalii“*, *„Povestea lui Ghid-Ghiduș“* și *Farmecul povestirii. Eroul fermecător*, dl Cornel Regman realizează o nouă lectură a întregii creații și un studiu atent al receptării ei în spațiul critic autohton și european.

Fără a renunța la deplasarea interpretării în zona mitului sau în spațiul etno-folcloric, criticul găsește argumentele valorii în chiar interiorul operei și – prin contrast cu epitetul restrictiv „poporan“, ale cărui conotații depreciative l-au însoțit pe Ion Creangă în viață și, mai bine de o jumătate de veac, după ce a intrat în fluviul istoriei literare – demonstrează prezența unui scriitor cult în toate etapele biografiei lui intelectuale.

În ciuda fenomenului de îmbătrânire a valorilor, creația lui Ion Creangă se sustrage continuu acțiunii demolatoare a timpului, pare a spune mereu ceva mai mult decât ceea ce oferă chiar la o lectură repetată. Odată cu recitirea întregii opere, dl Cornel Regman a străbătut tot sau aproape tot ce s-a scris despre Ion Creangă, iar studiul său este construit pe un paralelism în care rediscutarea creației: așezarea în contextul istoric, compararea constantă cu scrierile tematice apropiate și cu modelele folclorice, sesizarea similarităților și relevarea originalității ei intrinseci este corelată cu analiza bibliografiei aferente: asumarea opiniilor critice, corijarea sau respingerea lor, fie din cauza limitelor interpretative, fie din pricina inadecvatei perspective utilizate.

Accentul analitic descinde pe aspectul funcțional al limbajului; pornind de la premisa că opera lui Ion Creangă este un discurs deliberat construit printr-un set de modalități lingvistice personalizate, dl Cornel Regman emite supoziția, plauzibilă, a prezenței în toate textele „a unei limbi paralele cu cea națională, de uz curent, un idiom narativ aparte“, ce îi permite scriitorului „să se integreze spontan contextului vorbit“.

Scriind, Creangă nu se bizuia pe dezinvoltura lui naturală de a „povesti“, ci pe legile specifice artei; el se depărtează în scris de aspectul vorbit al limbii, de varianta ei curentă, percepe distanța dintre rostirea orală și exprimarea scrisă, năzuind continuu la intrarea conștientă sub rigorile variantei funcționale a literaturii culte, prin depărtarea deopotrivă de aspectul uzual, dar și de varianta solemnă a literaturii populare. Axarea analizei pe funcția poetică a limbajului, pe rezistența estetică a lumii ficționale permite dlui Cornel Regman reliefaarea valorilor ignorate anterior, emendarea și nuanțarea opiniilor curente, prin secvențe analitice de indiscutabilă finețe.

Comentariile referitoare la tehnica narativă, mobilitatea adaptării mijloacelor și modalităților tehnice materiei epice, meandrele discursului, rolul dialogului, virtuțile metaforice ale „zicerilor“, semnificația lăuntrică a oralității, ingenuitatea conturării unei tipologii de neuitat, filiațiile și omologiile înregistrate pe o axă comparativă de la Ioan Slavici la Marin Preda și... Nichifor Crainic au o puternică forță de persuasiune.

Ne despărțim de dl Cornel Regman în caracterizarea catihetilor de la școala din Fălticeni. În gratuitatea actelor înfăptuite, în limbajul aberant al lui Miriuță „care umbla trela-lela în puterea iernii pe la tărăbile jidovești întrebând ba teacă de cosor, ba căpestre de purici, ba cuie de la corabia lui Noe“, criticul sesizează un „suprerealism cu anticipație“. Atitudinea dezvăluie mai degrabă un comportament goliardic, prin care catihetii români se sincronizau tipologic, fără să știe, cu studenții asociațiilor goliardice existente în cadrul universităților europene până spre sfârșitul secolului trecut.

Prin valorizarea operei în funcție de propria ei structură interioară, printr-un limbaj critic inconfundabil în care entuziasmul sobru este pigmentat de o ironie acidă, monografia dlui Cornel Regman edifică o viziune individualizată ce marchează un moment de referință indiscutabil în receptarea operei lui Ion Creangă. ■

Sub pecetea tragicului

Ștefan Melancu

Deschizi o carte veche / și îți citești în ea / biografia / nu mai e nimic de făcut / stai și aștepți / ca vîntul să întoarcă singur / ultima foaie“ (*Biblioteca fatală*). Cu aceste versuri (pag. 23) am putea prefața noul volum de poezie al lui Nicolae Prelipeanu – *Binemuritorul*, București, Editura Vitruviu, „Colecția de poezie contemporană“, 1996. Aflat, practic, la a douăsprezecea carte de versuri (luînd în calcul și antologia *Degetul de gheață* din 1985, apă-

rută în binecunoscuta colecție „Hyperion“ a Editurii Cartea Românească), autor și al altor cinci volume de publicistică și proză (cel mai recent, romanul *Scara interioară*, 1987), beneficiar a trei premii din partea Uniunii Scriitorilor (pentru publicistică, în 1977, și pentru poezie, în 1979 și 1982), Nicolae Prelipeanu se află în acest moment într-un punct al bilanțurilor și, am zice, al reevaluărilor. E mult, e suficient? Întrebări de acest gen și le poate pune, fără îndoială, orice scriitor situat la o anume răscruce a drumurilor și, totodată, la o anume vîrstă, socotită ca fiind a deplinei maturități. În ce ne privește, dacă ar fi să sintetizăm evoluția poetului, întinsă, iată, pe parcursul a cîtorva decenii (a debutat editorial exact acum treizeci de ani, cu placheta *Turnul înclinat*), am spune că aceasta nu este una spectaculoasă, marcată de „șocul“ expresiei și al temelor de la un volum la altul. Dimpotrivă, o anumită discreție a parcursului scriitoricesc este ceea ce caracterizează, înainte de toate, poezia lui Nicolae Prelipeanu. Trăsături precum notația intimă, ironia și fragmentarismul, erotismul diafan sau insurgența existențială, toate amalgamate într-un fel de lejeritate a expresiei poetice, sînt vizibile și se păstrează aproape în fiecare dintre cărțile sale de poezie de pînă acum.

Revenind la *Binemuritorul*, și în continuarea versurilor citate la începutul acestor considerații, trăsătura cea mai pregnantă întîlnită aici este dată de tema *trecerii*, a destrămării (existențiale și nu numai), ce traversează de la un capăt la altul acest volum – începînd cu *Pianele scufundate* (un fel de prefață la substanța lirică a întregii cărți) și încheind cu *Ultima fotografie*, poem ce accentuează, într-o ironie ce ascunde în fapt neliniștea profundă a ființei, imaginea cu cea mai mare frecvență pe care o întîlnim în aceste versuri, cea a morții: „Nu mai am timp să contemplant / alerg de dimineața pînă seara / cad pe urmă rîpus cu ochii închiși / mă ofer și nu vine // doar în spatele unui perete / se aude aparatul de fotografiat / țacănind țacănind / ca și cum aș fi vreo celebritate // nu te neliniști mi se spune / e moartea care te fotografiază / nu ai atins încă probabil / poziția optimă“. Destrămarea, așezată în veritabile configurații lirice ale *tanaticului* și, uneori, ale *escatologicului*, e de urmărit, spuneam, în substanța întregului volum. Am aminti, în acest sens, încă vreo cîteva titluri, precum *Decembrie*, *Mi se*, *Astăzi*, *Ni se pare*, *Pentru o putrezire rapidă*, *Însemnări de dincoace de mormînt* – aceasta din urmă, remarcabil prin intensitatea sentimentului, într-o expresie poetică simplă și însoțită de o fină auto-ironie existențială: „Adevărul gol-goluț ăsta e / că tare aș mai vrea să mor / într-o zi însoțită de primăvară / cînd proștii / printre care și eu / se bucură de viață / atunci să închid ochii definitiv / ar fi ceva / cu o imensă bucurie în tot corpul / aș putea să plutesc mai departe / fericit că or să mă uite cu toții / în proxima vară / pe malul unei mări / unde am lăsat urme și eu / o secundă. / hai vino o dată / nu te mai codi / îmi strigă / luîndu-mă autoritar de mîină / chiar femeia cu numele / de mai sus / căreia mă sustrăgeam / însemnînd aceste cuvinte / zadarnice. / era o zi ploioasă și rece / de noiembrie / și cît de greu e să mori / chiar în clipa aceea“. Aceleași „legi“ a trecerii, și în aceeași măsură, i se supune și eroticul – ca în poemul *În ultima clipă* („... iar acum ce poate să

rămîină / din dragostea aceea / altceva decît cenușa / ei și a lui / o mîină de praf ușor ca fulgul / cum erau și sufletele lor / atunci / un pumn de secunde uscate / zvîrcolindu-se în depărtare...“) sau ca în ciclul *Să ne grăbim, Filoșteio* („... iar toate acestea se vor topi / ca și cum nici n-ar fi fost / decît tot carne și ele / tot iluzie / tot ceață...“). La fel cum, finalmente, *poemul* însuși, actul de creație, se aliniază inexorabilei destrămări: „Aplecat pe-o parte poemul ia apă / și se bucură că în cele din urmă / se va scufunda / se va termina odată. (...)“ (*Fără sfîrșit*). ■

Politice

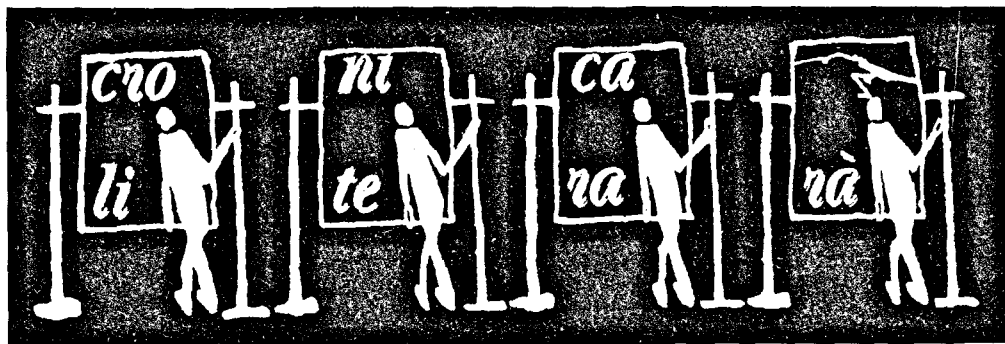
Marius Vlad

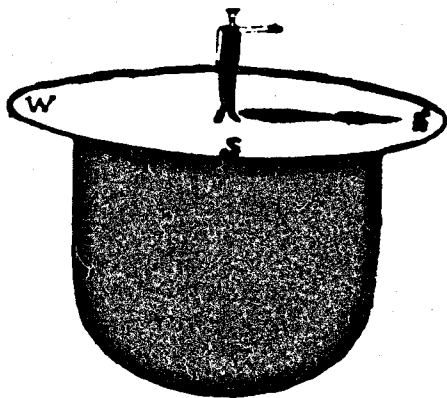
Horia Roman Patapieviți este, cu siguranță, cea mai surprinzătoare apariție în eseistica și publicistica speculativă post-decembristă. Necunoscut pînă în 1990, el este astăzi un nume controversat. Beneficiind de un puternic „halo“ pozitiv, în urma a ceea ce presa a numit „scandalul Căpitan Soare“ și a extraordinarei mediatizării a „cazului Patapieviți“ (unii au văzut aici o reușită acțiune promoțională, speculând proximitatea debutului editorial al eseistului cu scandalul amintit și neobișnuitul context al acestuia), precum și de aprecierile mai mult decît măgulitoare ale unor „directori de opinie“ ai mediului nostru public și cultural (V. Ierunca și G. Liceanu cu exagerări vizibile, lucru semnalat adeseori), Patapieviți pare creația perfectă a unor mecanisme ținînd de imaginarul social. Astfel, eseistul ocupă un loc vacant în galeria personalităților publice și culturale, încadrîndu-se perfect în orizontul de așteptări al unei importante părți a publicului: tînăr și inteligent; necompromis în trecut; democrat și atașat valorilor modernității și tradiției culturale europene; familiarizat cu subtilitățile gîndirii filosofice, dar și cu avangarda gîndirii științifice; relativ bun cunoscător al trecutului istoricopolitic românesc și occidental; sintetic și concis în aprecieri, uzînd o tinerească dezinvoltură în conexiunea ideilor și argumentație, dar și o anumită „seriozitate“ în abordare, avînd ca substrat o relativ suficientă stăpînire a domeniilor și o bună alegere a referințelor. Dincolo de acestea plutește asupra „cazului“ o remarcă (transformată uneori în acuză) referitoare la felul în care publicul fidel eseistului supralicitează scrierile acestuia, remarcă ce ajunge pînă la

opinia că, adesea, acestea nu se ridică la nivelul aprecierilor de care se bucură autorul.

Ultimul său volum, intitulat *Politice* (Ed. Humanitas, 1996), este o carte provocatoare, incitantă, neliniștitoare și deloc conformistă. Constituită în principal dintr-o serie de articole de *analiză* și – mai ales – *atitudine* (cvasi) politică, cartea beneficiază de un titlu adecvat, dacă se ia în calcul faptul că textele reunite sub titlul *Politice*, dincolo de ancorarea lor în problematici punctuale, ne dezvăluie asumarea de către autor a unor poziții lipsite de ambiguitate, în probleme, care, atunci cînd nu sunt propriu-zis politice, sunt tangențiale politicului (anume – la intersecția opțiunilor ideatice și politice cu ideologia politică, sau acolo unde anumite teme culturale sunt politizate și *politizabile*). Dincolo de seria de articole (necruțătoare și virulente) dedicate situației politice actuale, articolele lui Patapieviți sunt mai „politice“ atunci cînd ating teme de actualitate: problema specificului național, naționalismul românesc și patriotismul, destinul istoric al României, adevăr și mit în istoria românească, statutul intelectualului, relația estetic-etic etc.

Paginile referitoare la specificul nostru ca popor, naționalismul și problema națională – de o cruzime greu suportabilă și celor mai puțin iconoclaști în raport cu subiectul – par a fi miza cărții. Cert este că ele constituie fie centrul atacurilor și contestațiilor celor care văd în carte un act de defăimare, fie a „delimitărilor“ și a rezervelor celor care, dincolo de excesele de limbaj, de virulența tonului și unele aprecieri exagerate, sunt – principial – solidari cu mesajul textelor. Adept al modernității și al liberalismului (și prețuind România modernă, creația liberalismului politic, economic și cultural), lucid și pragmatic, Patapieviți nu poate iubi patriotismul *retrospectiv* (întors cu fața la trecut, mizînd pe viitor, dar ignorînd total prezentul), tutelat de o imagine mitologizantă a specificului nostru, în spatele căreia se află numai suficiența „mioritică“, bovarism valah și sterpe virtuți „tradiționale“ (în fond, „vicii de acomodare“). Scrise sub semnul exasperării (ce nu poate fi pusă pe seama urii; dimpotrivă!), textele lui Patapieviți, fără a aduce o perspectivă inedită, au un plus de franchețe și forță. Deși pun în umbră celelalte aspecte atinse în volum (suficient de interesante), aceste pagini repun în discuție o mai veche problemă: în ce măsură ansamblul de caracteristici fundamentale ale poporului român sunt virtuți reale (pozitive, eficiente și – de ce nu? – demne) sau, dimpotrivă, sunt doar cutume metamorfozate, prin balcanica noastră așezare în timp și istorie, în „calități“. ■

D. Tepeanag

„L'Extrême-contemporain” și romanul său

Ion Vartic

Hotel Europa, roman foarte înșelător, se citește pe nerăsuflăte, întrucât pare o carte despre anii postdecembriști și, la un prim nivel, el este și așa ceva. În realitate, însă, *Hotel Europa* exemplifică, în mod strălucit, „L'Extrême-contemporain”, manifestul cu repercurșiuni existențiale, ontologice și estetice lansat, acum zece ani, de grupul de scriitori aflați în jurul revistei pariziene *Poésie* (din care face parte și Dumitru Tepeanag). Romanul ilustrează, mai întâi, sensul prim al acestui „Extrem-contemporain”, dezvăluindu-ne, într-un mod aparent haotic, ceea ce este atât de contemporan, „atît-de-cu-noi-în-același-timp”, încît nu-i putem percepe cu adevărat chipul. *Hotel Europa* constituie, în această intenționalitate, un fals roman realist, chiar hiper-realist, adică grotesc, îngroșat (precum hiper-realismul din artele plastice americane). Tot pe linia acestui prim sens al „Extrem-contemporainului”, asistăm la scrierea unui roman, care nici el nu se conturează prea bine, căci abia acum se face, cu noi și în fața noastră, pe măsură ce executăm lectura facerii lui. Abundă săgețile intertextuale sarcastice, de ultimă oră, care, desigur, vor scandaliza (ceea ce, evident, D. Tepeanag și urmărește). Dar aici și „naratorul, mai bine zis autorul” se persiflează cu o cruzime narcisică, semănînd, în gesticulația lui terapeutică, exorcizînd absurdul, cu unicul personaj romanesc al lui G. Ciprian.

Dar *Hotel Europa* are, de fapt, cu totul altă miză. Și aceasta e demascată prin prezența laitmotivică, de coșmar, tot mai accentuată pe parcurs, a „vulturului cu aripile desfăcute”, aflat în plin zbor. Or, vulturul este, aici, una din cele „patru făpturi” emblematice care îl anunță pe ultimul călăreț al Apocalipsei: Moartea însăși. Se mate-

rializează astfel și al doilea sens, eschatologic, al „Extrem-contemporainului”: întîlnirea cu limita, ajungerea la capul Finister, sfîrșitul timpului. De aceea, personajele și discută despre un „apocalips axiologic”, pornind de la semnificația simbolică, arhetipală, a potopului, ca și despre eventualul sfîrșit al exilului pe pămînt (căci primii oameni au fost deportați aici ca într-o „colonie penitenciară”) sau despre fundamentarea ontologică a unei „morale proiective”, a unei „morale ecologiste”, soteriologice, deoarece „de la bun început omul a fost împotriva naturii. Era o specie artificială, adică silită să recurgă la artificial, să nu fie în armonie cu natura și, mai grav, încetul cu încetul să strice echilibrul inițial din care el era, prin definiție, exclus”.

Și, în tot acest timp al „Extrem-contemporainului”, ca în celebrul roman al lui Buzzati, un eveniment esențial, neliniștitor, simptomatic, dă să se închege: „Mi se pare că văd un călăreț la liziera pădurii. Dispare însă repede, printre arbori” sau: „Acolo, sus pe cer. Drăcia aia rotundă care se apropie, coboară învîrtindu-se în jurul ei înseși...” sau, iarăși deasupra pădurii, pe cer, o dîră albicioasă persistentă ori un punct argintiu insolit. Sînt, desigur, și alte simptome, în primul rînd acelea anunțate de bestiarul cărții: capra sau femeia cu chip de capră, peștele și, întotdeauna, vulturul, semne ale teofaniei, simboluri „care acoperă o realitate mult mai gravă, mult mai amenințătoa-

re” decît aceea cotidiană care ne distrage atenția. Alte indicii: învierea moartei violate sau poștașul-heruvim căruia îi cresc aripile neîncetat sau catedrala din „capitala Europei celei mari”, a cărei masă uriașă de piatră „stătea să se prăvale”. Și, iarăși, la urmă, avertismentul fundamental, ce ne sosește și pe căile audiovizuale cu care s-a obișnuit omul contemporan: „Sus, pe cerul televizorului, zboară planat un vultur”. În atmosfera hiper-realistă, „vulgară”, se infuzează, încet, încet, abil calculat, un sacru tot mai dens. Începe „balul final”, o psihodramă sacră: „Nu mă uit, dar știu că cerul, deasupra pădurii, e luminat ca la teatru”, iar pe fundalul cerului albastru se va proiecta Apocalipsa, adică revelația: „N-o să întîrzie mult”. Pentru că ingerului-poștaș i-au crescut aripile aproape cît trebuie, ca să poată reveni aducînd vestea. Poate că va fi o Bunăvestire.

Pribeag prin Europa

Claudiu Groza

Se poate spune că, la ora actuală, creațiile scriitorilor români din exil sînt blocate, în drumul lor către public, de „aura” politică a semnatarilor. Asocierea „exilat” = oponent a făcut ca personalitățile diasporei să fie privite doar ca „eroi politici”, buni de pus în cartea de istorie și de arătat emfatic la televiziune. Ce nu s-a reușit încă (nici chiar în cercurile intelectuale) este *integrarea* operelor culturale produse în afara țării în istoria culturii românești. Sîntem cu toții de acord că trebuie să *recuperăm* aceste valori, însă criteriile necesare par încă să ne lipsească.

De curînd, Editura Albatros a publicat o carte ce abordează, cu fruste și neînhibat, evenimente ale istoriei noastre foarte recente. Este vorba despre romanul *Hotel Europa* al lui Dumitru Țepeneag.

Cartea șochează cel puțin din trei puncte de vedere: se citește cu ușurință și plăcere (am devorat-o într-o după-amiază de duminică), se ocupă de întîmplări din istoria foarte recentă a României și contrazice imaginea-șablon a scriiturii onirice – ermetică, pîcloasă, greu de citit și de înțeles.

Totuși, în maniera specifică a autorului, *Hotel Europa* este un roman compozit. Planurile narrative, care se întretaie permanent, se interferează aproape organic, creează, fiecare, o structură semiotică ce duce în final la o extraordinară abundență de simboluri. În esență, romanul este o istorie a unui „scriitor român exilat în Franța”, care, imediat după decembrie '89, face o călătorie în țară, cunoaște cîțiva oameni, trăiește cîteva întîmplări și, întors la Paris, vrea să scrie un roman.

Fără îndoială, nu ne e greu să-l recunoaștem în personajul-narator pe însuși D. Țepeneag. Așa cum ne sînt familiare, de altfel, multe din evenimentele la care se face referire (revoluția, Piața Universității etc.). Dincolo însă de acest plan al realității se construiește un orizont simbolic.

Personajul-narator, un „scriitor exilat, în curs de îmbătrînire”, care spune că „am chef să scriu romanul la care mă tot gîndesc de cînd m-am întors din călătoria aceea în camion”, este prins între două lumi. Aparținerea sa la un anumit spațiu spiritual îi cere să filtreze și să transpună literar o anume experiență, pe cînd mediul în care trăiește pare să fie un obstacol. Interesante sînt reacțiile soției franțuzoice a naratorului, Marianne. Aflînd de atrocitățile revoluției române, ea manifestă reticență: „E drept că Marianne, mai carteziană decît compatrioții ei jurnaliști, și-a manifestat din primul moment scepticismul, zicînd:

– Mie parcă nu-mi vine să cred...

Dar nu-i venea să creadă și pentru că știrea i-o comunicasem eu, înainte ca jur-

nalistul ei preferat de pe TF1 s-o comenteze cu imagini care mai de care mai atroce.

– Voi românii, cînd...” (p. 18).

Iar într-o seară, aflînd din ziare despre execuția soților Ceaușescu, ea nu arată prea mult interes, fiind mai degrabă curioasă de o altă informație, despre Rostropovici.

Să mergem, însă, pe unul din firele *story*-ului. Imediat după revoluție, Scriitorul ajunge în România cu un convoi umanitar al MSF. La București, el cunoaște cîțiva tineri, participanți la evenimentele românești. Se întoarce în Franța, avînd în minte planul unui roman. Corespondează cu tinerii săi prieteni care, porniți într-o *pribeagie*

europeană, ajung în cele din urmă să-l viziteze. (Oricum, datorită construcției speciale a romanului, acest rezumat este relativ și cumva înșelător.)

Prietenii români ai Scriitorului – Ion, Mihai, Ana, Maria – sînt creionați cu o remarcabilă expresivitate. Tineri, poate puțin exaltați, entuziaști și altruști „eroi de revoluție” și „bețivi de libertate”, ei își văd, încetul cu încetul, toate idealurile anulate și, dezamăgiți, dar la fel de exaltați, pornesc „spre Europa”. Aici stă, poate, paradoxul ce dă substanță tragică întregului roman: cei care au suportat un regim opresiv părăsesc o țară liberă (puteți pune ghilimele) ca să plece spre altele *mai* libere.

(Se cuvine aici o paranteză. *Hotel Europa* este o dovadă netă că distanța geografică nu înseamnă neapărat ignoranță sau înstrăinare, ci este mai degrabă o condiție a *obiectivității*. Acest roman n-ar fi putut fi scris în România.

Pe de altă parte, în ciuda multor artificii stilistice, care dau savoare romanului, există, în subtext, un aer de amărăciune, neexprimat dar lesne sesizabil.)

Cel mai detaliat este relatat destinul lui Ion Valea (alter-ego al Scriitorului). Plecat spre vest, Ion trece printr-o sumă de întîmplări și experiențe nu întotdeauna plăcute, într-un soi de ritual al maturizării. După ce, la Budapesta, unde sosește în căutarea Mariei (devenită, pare-se, prostituată), trăiește o stranie experiență erotică (cu gesturi și reacții identice relației dintre Scriitor și Marianne), Ion ajunge la Viena. Joacă la Cazino și la cursele de cai și cîștigă sume fabuloase, este urmărit de un anume Haiducu (securist? țîlhar?) care-i ia toți banii, intră în lumea interlopă, a peștilor și țîrfelor de lux etc. Trece prin Germania și ajunge în cele din urmă în Franța.

În răstimp, Scriitorul se retrage în Bretagne, într-o casă izolată, unde-și scrie romanul. Este vizitat doar de poștașul Pierre, căruia-i cresc aripi de înger și plutește, cu bicicleta cu tot, deasupra pămîntului, și de personajele ficțiunii (?) sale. Vede, de cîteva ori, o farfurie zburătoare, nemișcată, poate o misterioasă „cameră de luat vederi”.

Există, pe parcursul romanului, cîteva scene extraordinare, atît prin imagine, cît și prin simbolistică: în Serbia, în drum spre România, Dr. Gachet (șeful convoiului umanitar) este jefuit, după o noapte de amor, de chelnerița cu care flirtase; în Bulgaria, șoseaua este invadată de o haită de lupi – de fapt cîini costelivi și înfometaji; handicapatul Gică pornește hai-hui prin Europa în căruciorul său cu roțile etc.

Toate aceste scene compun un univers al disperării, al unei incertitudini ce naște o migrație perpetuă. Nu lipsesc nici contrapunctele: serenitatea poștașului-înger și „veșnicia” farfuriei zburătoare.

Așa cum Ion este Scriitorul, Maria și Ana sînt Marianne. Femeinitatea (fie „educată”, raționalist-ironică, fie pasională) parcurge același traseu al ogîndirii, într-o nesfîrșită derivă existențială.

Autorul folosește, adesea, știri de presă preluate chiar de la sursă, iar această intruziune a realității fruste și efemere în atmosfera (totuși) onirică-ficțională a cărții nu face decît să accentueze (pînă la o ușoară iritare, chiar; eu am resimțit-o așa) nota reală a demersului. *Hotel Europa* este, de aceea, un *alt fel* de roman.

„Exilați! Exilați pe pămînt!”, fraza pe care Scriitorul o descoperă într-un tîrziu, permite constientizarea dilemei ontologice. Porniți spre Europa, tinerii români vor descoperi – așa cum Scriitorul aflase demult – că ea este un hotel, în care este loc pentru toți, dar în funcție de mărimea buzunarelor. Și că, în ultimă instanță, este un hotel de o singură stea.

În opinia mea, *Hotel Europa* ar trebui să devină un *best-seller*. Căci este, cu certitudine, cel mai *acut* roman românesc scris după 1989. Supărător sau iconoclast, admirat sau respins (orgoliile balcanice sînt mari), este primul roman *angajat* într-o realitate atît de familiară și inexplicabilă, încît o socotim cu neputință de filtrat.

Un semn al lucidității și, totodată, un semn de întrebare. Pentru noi.

Poeme de

Ion Pavel

I-am spus Hart

Trece un homunculus de lut cu memoria cât urechea elefantului
el are nasul în vînt trei anișori bătuti pe mîncie are de
nesfîrșită volubilitate
și nici mama lui nu i-a mai dat pînă acum nici
un semn de recunoaștere

Trece un homunculus de lut cu memoria cât urechea elefantului
într-o joi cînd în sfîrșit l-am întors către golul
căscat pe dinăuntru în sine
mușenie din capriciu să spun coastelor sale ori
coaste să le spun de lemnărie putredă umflată de umezeală

Trece un homunculus de lut cu memoria cât urechea elefantului
cu o mie de abstracțiuni pe limba lui înrepenită de
molie enormă netezindu-și juponul
Oh singurătate oh ce mi s-a așezat pe creștetul capului oh
cu Tate i-am spus la început pe urmă Pate i-am spus
pe urmă Hart

Printre meseriile de epocă

Așa au stat în hangarul apocaliptic: cu pielea încreștă,
lîngă piciorușe calde de femeie, în mirosul de animale,
printre șoareci încărcăți de apă și vulpi vătămate
Eu sînt capul de cal – striga calul – sînt fragmentul
vostru viu nîmă bun de încălecat
în plin crepuscul mecanic

Peste stîrvuri și saci sigilați plini cu oase
jur-imprejurul lor băltea boala
Mai tîrziu, la război, peste stîrvuri și saci sigilați
plini cu oase, printre meserii de epocă,
jur-imprejurul lor băltea boala

Așa a stat în hangarul apocaliptic spiritul lor cald
lîngă piciorușe calde de femeie:
în supiera de argint, cu pielea încreștă,
cu aceeași noblețe deprimantă

încît chiar și acum cînd – după atîta vreme –
el nu încetează să mă urmeze și cu buze
enorme, buze însuroase de animal credincios,
îmi caută ochii tîrșiți în umbră
iar eu zac costumat în cel mai stîmjenitor
dintre toate sentimentele
(aceeași noblețe deprimantă)

cu continuu să văd în gîndurile atîrmînd în cap
o primejdie de moarte: piciorușe calde de femeie

Sub jurămînt

S-a înrolat în toate legunile lumii,
Sub jurămînt – pe placul bătrînului rege –
sub cerul liber
pe toate fronturile și sub toate stemele lumii s-a înrolat.
Gata oricînd pentru toate excesele.

Vroia să fie el inventatorul nebun. Pe placul bătrînului rege.
Vestit și venerat să minuiască primul
sabîile floretele pumnalele. În cîmpul lipicios,
cu pași elastici.

În cîmpul lipicios, prin iarba neagră, doar el s-a ațife febra.
El singur febra din pupile. Respirațiile.
Vroia să fie el incendiatorul nebun.
El să înteească urletele
el să stîrmească fîmînginea vacarmurile
singur el să orînduiască spaumele.
Sertarele

Și-a sterilizat mînușile. A palpat burțile caselor.
Cu urechea lipită a ascultat schimbul de sînge de-a lîngul
rafturilor.

La începutul nopții temut și venerat.

Va forța sertarul. Îi va oferi regelui un mic dar:
un carnetel aurit.
Pe cîmpul devastat desperechindu-și foile.

Vroia să fie el stivutorul pe de-a-niregul nebun.
Cordul elastic. Tendonul elastic.
Schlinguitorul sub jurămînt.

Biciuitorul de cărți rar.

Noaptea în care Hart vede peticăreasa

M-am trezit asta-noapte prăbușit într-un gang
Pipăit văz miros: oxidate coliere în parca nevazută
a gîndului
Pe lîngă cele suferite ghebele-mi par cel mult
impetuoase instituții filantropice

Pubele a căror groaznică arătare iese din repaos
străbat așezarea pe cînd ficatul urlă și fîmîngul nechează

Pipăit văz miros: copii de cor gurile lor abia întrezărite
veșmintele albe se întunecă gurile lor se întunecă
din părul auriu vedeam doar cîinele cu cioc
peticăreasa-n sînge

Correspondența cu Radu Petrescu (1927-1982), începută în 1975, a durat doar câțiva ani, fiind întreruptă de plecarea mea în Franța, la un lectorat de limbă română (1976-1980), apoi de moartea scriitorului pe care am avut șansa să-l cunosc *de visu*. Întîlnirile noastre, atît de instructive pentru tînărul de atunci, au imprimat în memorie imaginea omului delicat cu ochii îndreptați spre „harta cerului”, imagine improspătată de scrisul său dens și totuși gracil, oficiat cu tradiționala peniță. Oferim spre publicare un grupaj de trei scrisori, dintre care aceea datată „19 iunie 1976” va interesa, cred, istoria noastră literară și exegeza viitoare consacrată operei lui Radu Petrescu.

Alăturat, publicăm și un mic text inedit al lui Radu Petrescu, scris în timpul orelor de serviciu la Institutul de la Băneasa. Este – așa cum ne încredințează D-na Adela Petrescu, care ne-a pus la dispoziție cu amabilitate aceste pagini – primul dintr-o serie de alte 116 păstrate împreună cu însemnări de jurnal, paralele celor din *Părul Berenicei* și purtînd titlul *Note pentru Matei Iliescu*. Redactate în limba franceză, aceste rînduri alcătuiesc, de fapt, un fragment dintr-o veritabilă *poietică* a romanului *Matei Iliescu* – nu un roman de dragoste, ci „un studiu asupra mecanismelor iubirii” – și din care nu absentează orgoliul creatorului de 34 ani („*Matei Iliescu* va fi o carte importantă”), acesta mărturisindu-și competiția valorică cu G. Călinescu din *Cartea nunții*, publicată la aceeași vîrstă. ■

MIRCEA MUTHU

• Radu Petrescu văzut de Paul Gherasim

[1]

București

16 noiembrie 1975

Mult stimat Domnule Mircea Muthu,
Vă rămân extrem de îndatorat pentru lectura atît de atentă pe care ați făcut-o cărții mele.

La rîndul meu, am citit în același fel articolul Dumneavoastră.

Aș fi bucuros dacă, trecînd prin București, am avea posibilitatea să ne întîlnim și să vorbim despre cîte lucruri ne interesează în egală măsură.

Mă găsiți cu telefonul (11 19 90) după-amiază, de la 4,30.

Cu toată prietenia,
Radu Petrescu

* Este vorba de articolul *Picioarele lui Icarus*, în „Steaua”, 1975, nr. 10, consacrat romanului *O singură vîrstă* (1975). Ulterior, meditația asupra operei lui R.P. am concretizat-o în studiile publicate în *Alchimia milenului* (Cartea Românească, București, 1989) și, recent, în *Călciul lui Delacroix* (Editura Libra, București, 1996).

[2]

București

19 iunie 1976

Mult stimat domnule Mircea Muthu,
Vă mulțumesc pentru onoarea ce mi-ați făcut-o trimițându-mi rezumatul tezei de doctorat a Dumneavoastră.

Literatura românească este o literatură latină, cu neputință de despărțit de literatura franceză, italiană și spaniolă, nu în virtutea contaminărilor, ci a faptului că ele toate alcătuiesc o unică literatură, scrisă în idiome diferite.

Deși nu face parte geograficește din Balcani, cum nu intră nici în spațiul răsăritean, nici în cel central-european, România a avut, prin împărații români din Bulgaria și

** Teza de doctorat, amplificată, a fost publicată într-un prim volum, *Literatura română și spiritul sud-est european* (Editura Minerva, București, 1976) și la care R.P. se referă în epistola următoare – de fapt prima dintr-o serie consacrată balcanismului nostru, luat ca *dramă* împreună cu reversul său parodic.

prin apartenența ei ortodoxă, legături cu sudul Dunării, în primul rînd cu imperiul bizantin, aripă răsăriteană a lumii romane, suprapuse peste permanența greacă, Roma numărul 2, a grandioaselor mozaicuri, de unde a luat, direct sau indirect, cărțile de cult, retorica hronografilor. Însuși marele imperiu asiatic turcesc, întins în Europa până la porțile Vienei, nu a fost pentru noi, așa cum dovedește cu opera lui Dimitrie Cantemir, cel educat în Constantinopolul sultanilor, decît un purtător al aceleiași culturi romano-grecești. Lumea latină nu era situată doar la cel mai apropiat orizont al Constantinopolei turcești, ci chiar între zidurile ei.

Ce ne-a venit prin intermediul popoarelor iugoslave (prin zugrăvi de biserici, de exemplu) aduce același spirit, iar cînd folklorul nostru ne dă pe Manole, împrejurarea că mitul jertfei constructorului există și în folklorul prietenilor noștri iugoslavi, este un simplu paralelism ori se explică prin aceea că miturile sunt universale.

→

București,

8 august 1976

Mult stimate Domnule Mircea Muthu,

Vă rog să scuzati relativa întârziere a acestor rânduri. Accentul principal al cercetării Dumneavoastră este de cea mai actualitate și, vizând o situație tragică, va fi din nefericire actual totdeauna. Târnitul de aici, vastul studiu pe care l-ați întreprins se constituie, după cum pot să-mi dau seama, într-o interpretare de ansamblu a culturii, a spiritualității românești. În tentativa lui oarecum similară, Lovinescu avea și el în vedere teoria maioreșiană a formelor inorganice. Mă gândesc la conjuncția formei fără fond, care lui Maioreșcu i-a inspirat Oratori, retori și limburi, comedie nu străină de spiritul sarcastic caragialian, cu naturalismul în definitiv pesimist, persiflant, tocmai în

→

Prin fanarioți am luat din nou cunoștință de fondul nostru, întrucât am cunoscut prin ei poezia franceză din secolul al XVIII-lea. A fost atunci, la noi, un moment când tineretul român avea dubla formație clasică a vechii Atene (Eliade copil citea pe Homer și tragici în limba lor) și a noii Atene - Parisul.

În Transilvania, lumea noastră latină avea să se afirme cu epopeea eroică a marelui Budai-Deleanu, cu suavitatea franciscană care se simte în poezia și proza tuturor transilvănenilor noștri, până la părintele Agârbiceanu și mai încoaice.

În ce privește triada Anton Pann, Filimon, Ion Ghica, opera acestora este a unor muzeografi, a unor colecționari de lucruri insolite, exotice. Insolită și exotică este materia colecționată, expusă, nu spiritul care colecționează. Vă amintiți anticarul balzacic din *La peau de chagrin*. Nevoia de a face

din îngrămădirea unor obiecte disparate o oglindă a lumii, care să dea senzația genului timpului, este motorul colației lui Balzac, a unuia dintre scriitorii cei mai ai noștri, ai spațiului nostru spiritual. Cât despre Matei Caragiale, el evocă o lume amestecată, exotica, într-o vreme când mai toți pictorii români căutau la Balcic și la Mangalia vestigii de același fel. Cam în aceeași vreme, a anilor de după primul război mondial, Picasso descoperea măștile negrilor, Moore sculptura mexicană iar în muzică se căutau motive folklorice polineziene, africane. Același spirit balzacic, anticar, muzeografic, prezidează și aici. Matei Caragiale căuta prin cotloanele mai ferite ale Bucureștilor mixtura lăncedă, cu pandalii, greco-țigănească, iar la Berlin, în *Remember*, pe englezul cu moravuri tot atât de excentrice ca și inelele lui ceyloneze.

À propos de Matei Caragiale, cel care era de părerea avocatului franțuz, necunosător de geografie cum sunt în general fran-

țuzii (recent, am văzut o hartă pe care în loc de România scria Bulgaria, într-o revistă franceză de studii economice), că se află aici la porțile Orientului - Grecia lui Platon, a lui Eschil, nu a fost în răsărit, ci în centrul lumii! -, mi se pare interesant că aproximativ în același timp Céline se simțea, ca francez, față de englezi și americani, un oriental exact în sensul peiorativ în care Matei Caragiale ne socotea pe noi a fi la porțile Orientului. În același timp, un contemporan al lui Céline și al lui Matei Caragiale, irlandezul Joyce, exaltă în *Ulysses* Bizanțul spiritual în defavoarea Romei și a Londrei, puteri militare, pragmatice, constructoare de șosele și de vespasiane.

Același spirit muzeografic balzacic îmi pare să anime ce a numit Lovinescu balcanismul unora dintre poeziile lui Ion Barbu. Idem Bucuța.

Legăturile noastre culturale cu sudul Dunării, cu Balcanii, sunt interesante ca expresie a permanentei identificări cu sine însăși, în spirit, a unei națiuni geto-romane, care ia de pretutindeni ce, de fapt, îi aparține, indiferent de intermediari. Pentru cunoașterea acestor legături teza Dumneavoastră este excelentă prin mulțimea faptelor discutate și prin aceea că, prin punctul de vedere pe care îl propune, participă la acest moment intens, când scriitori, pictori (*bolțile de lumină* ale lui Paul Gherasim, care funcționalizează în pictură planul bazilical), muzicieni români meditează, deși nu totdeauna în public, la spiritul artei lor.

Aștept, mult stimat Domnule Mircea Muthu, tipărirea integrală a tezei Dumneavoastră și, încheind aici câteva din gândurile pe care ea mi le-a suscitată, vă mulțumesc încă o dată și vă rog să primiți expresia prieteniei și a prețuirii mele.

Radu Petrescu

[3]

București

8 august 1976

Mult stimat Domnule Mircea Muthu,

Vă rog să scuzati relativa întârziere a acestor rânduri. Accentul principal al cercetării Dumneavoastră este de cea mai arzătoare actualitate și, vizând o situație tragică, va fi din nenorocire actual totdeauna. Pornind de aici, vastul studiu pe care l-ați întreprins se constituie, după cum pot să-mi dau seama, într-o interpretare de ansamblu a culturii, a spiritualității românești. În tentativa lui oarecum similară, Lovinescu avea și el în vedere teoria maioreșiană a formelor inorganice. Mă gândesc la conjuncția formei fără fond, care lui Maioreșcu i-a inspirat Oratori, retori și limburi, comedie nu străină de spiritul sarcastic caragialian, cu naturalismul în definitiv pesimist, persiflant, tocmai în mare actualitate în Franța (Monnier, Courteline, Labiche), urmărind între altele și reacția (prin verbigerare) la forma nouă a democrației parlamentare, a micului funcționar, a micului meșteșugar, militar, rentier.

Ar fi pentru mine o aleasă plăcere de a vă întâlni cu ocazia uneia dintre trecerile Dumneavoastră prin București. Telefonul meu este 11 19 90.

Al Dumneavoastră,
Radu Petrescu

Acelasi spirit muzicografic balcanian mi pare sa
arune ce a trecut kovinescu balcanismul uraa
dintre poeziile lui Ion Barbu. Idem Bucuta.

Legaturile noastre culturale cu sudul Dunării,
cu Balcanii, sunt interesate ca expresie a permanentei
identificării cu sine însuși, în spirit, a unei națiuni geto-
romane care ia de pretutindeni ce, de fapt, îi apartine,
indiferent de intermediari. Pentru cunoasterea acestor
legaturi teza Dunarea noastră este excelentă prin mul-
tinea faptelor discutate și prin aceea că, prin punctul
de vedere pe care îl propune, participă la acest mo-
ment intens, când scriitori, pictori (boltile de lumină
ale lui Paul Gherasim, care funcționalizează în pictură
planul bazilical), muzicienii români meditează,
deși nu totdeauna în public, la spiritul artei lor.

Aștept, mult stimat domnule Mircea Muthu, ti-
părirea integrală a tezei Dunarea noastră și, înche-
ind aici câteva din gândurile pe care la mi le-a subitat,
vă mulțumesc încă o dată și vă rog să primiți
expresia prieteniei și a prețuirii mele.

Nelu Petrescu

[Note pentru „Matei Iliescu”]

Si je regarde aujourd'hui ma vie j'y constate deux éléments indéniable de bonheur: je continue d'accomplir mon oeuvre – et mes deux enfants. Adèle est une mère très dévouée et une épouse des moins encombrantes, elle a un visage agréable et, à de certains moments, empreint d'âme, et nos enfants sont sages, sain et paraissent avoir quelque intelligence. En tout cas, présentement ils sont pleins de gentillesse. D'autre part, en commençant par le moi de mai, j'écris un nouveau livre et, qui plus est, un livre auquel j'ai toujours attaché la plus grande importance, *Matei Iliescu*. Ce roman est un épisode d'amour d'un jeune homme de dix-neuf et vingt ans avec une femme légèrement plus âgée que lui, épisode au sujet duquel toute l'enfance et l'adolescence de Matei seront dépeintes par petits morceaux et aussi la vie de famille de ses parents, M. et M^c. Iliescu. J'y mettrai l'école primaire, puis le lycée (les collègues, les professeurs etc.), le tout argumentant les divers épisodes de l'amour du jeune homme avec Mc Albu, la femme de l'avoué. Ce sera le plus volumineux de mes livres (ayant, lui, approximativement deux mille pages de manuscrit) et aussi celui qui concentrera en lui la substance de tous les autres que j'ai écrit jusqu'ici – et quelque chose de plus. Enfin, et c'est cela ce que je veux consigner ici, j'ai écrit jusqu'à ce jour (13 juin 1961) soixante-vingt pages et je travaille maintenant au cinquième chapitre avec lequel je ferais la première centaine de pages. Je ne me sens nullement affaibli et par conséquent je vais pousser à bout cette entreprise. Jusqu'ici, *Matei Iliescu* a quelque ressemblance à mon livre de 1952 (aussi comme *Ce que se voit* ressemble à mon livre de 1951) et je sens en l'écrivant un grand plaisir. Il va se bâtissant avec quelque lenteur parce que je n'ai pour l'écrire que trois ou quatre heures par jour, l'après-midi, mais je crois qu'aussi avec une plus grande profondeur que mes autres écrits. En ce qui concerne la technique, il y a là de très heureuses inventions et l'auteur est suffisamment caché, la partie racontée est beaucoup moins étendue que

dans mon roman de 1956 par exemple. Je suis aussi enchanté que le dialogue roule beaucoup plus naturellement et légèrement que dans mes autres livres et je suis sûr que les héros se détacheront entièrement, tel que se détachent aujourd'hui Matei Iliescu et sa mère. La phrase est bien calme, ni lourde de reliefs et de couleurs comme celle de *Didactica nova*, ni dédalique comme celle

de *Ce que se voit*, et sans avoir le rythme alerte d'*Une mort dans la province*, elle n'a pas aussi ni l'air un peu journalistique de cette dernière. C'est équilibré, quoique aux dépens du caractère. L'action, la fable, découle entièrement des caractères. D'ailleurs, dans ces soixante-vingt pages il n'y a presque pas de fable, et tel sera, à peu près, mon livre jusqu'à la fin. À propos de *Ce que se voit* j'ai été accusé de trop tremper dans le roman policier, dans l'événement extérieur. Je tache de montrer que je peux faire aussi de l'action intérieure, et je crois être en train

de réussir. Je pense que dans notre littérature, *Matei Iliescu* est quelque chose de nouveau, en ce sens que la langue roumaine tache maintenant de s'assouplir pour dire des choses qu'elle n'a pas encore exprimées. Par exemple, les petites filles – Anton Holban en a fait quelques unes, mais je crois avoir fait quelque chose d'incomparablement mieux. Et d'ailleurs un roman d'amour qui ne soit pas à la première personne, voilà quelque chose d'entièrement nouveau pour notre langue. Cette question de la nouveauté je la regarde d'ailleurs avec toute la réserve désirable. Je ne tiens pas absolument à faire quelque chose de neuf, je ne cours pas la nouveauté, mais je tache maintenant de voir, simplement, l'envergure de mon livre, du travail auquel je me plie aujourd'hui. Mais ce roman ne sera pas ce qu'on appelle couramment un roman

d'amour, il sera le roman de l'amour, une étude du mécanisme de l'amour en tant que force qui nous conduit à incorporer en nous-mêmes le monde, à nous incorporer dans le monde. Je crois que ce point de vue est extrêmement fécond pour le romancier et pour le moraliste aussi et je compte tirer tout le parti possible de ce que cela peut m'offrir. Je m'efforcerai de toute ma force à tout dire, à tout faire pour servir ce livre. Je ne veux pas à effleurer seulement mon objet, je veux le creuser. Voilà ma tache. Je donnerais à ce livre, s'il le faut, deux-trois-quatre-cinq ans de travail journalier. Je veux faire, tout simplement, tout ce que je peux, et, si cela se peut, un chef d'oeuvre, un grand livre tel que *Madame Bovary*, *Don Quixote*, *Le rouge et le noir*, *Ulysse*, *I promessi sposi*, un livre de constance absolue dans le sérieux. J'y parlerais avec toutes mes voix. Je crois que ce ne sont pas là des simples desiderata, mais que tout cela y est déjà dans mes soixante-vingt pages écrites.

Dans deux mois j'aurai trente-quatre ans. À trente-quatre ans G.C. publiait *Cartea nunții*, à trente-cinq, *Enigma Otiliei*. Ce sont des livres parfaits. *Matei Iliescu* sera un grand livre. Mais je m'arrête. Il ne faut pas dire trop de choses sur le livre auquel on travaille, auquel on a à peine commencé à travailler. Il faut garder pour lui toute son énergie, ne le dé-

penser pas en des propos stérils. Rien d'autre ne m'intéresse.

RADU PETRESCU

Rubrica Dosar
îngrijită de
Ion Vartic

Poeme de

Ioan Vieru

poemul unui prieten

un alt ocean visează cel care n-a văzut vreodată oceanul

poate cândva vom fi alături în poemul
unui prieten

în centrele lumii deja se vorbește despre o iminență
supraveghere din spațiu
poate spre a nu-i reciti pe contemporani

dar într-un ținut numai floare și strategie politică
soarta nu lovește oricum ci aidoma marilor fapte ale umanității
a vorbi despre poet și poezie
înseamnă totuși sfârșitul
după care se vor ocupa alții de sentimentele tulburi
mai puțin talentați decât conducătorii popoarelor

ar fi trebuit să răspund în locul unuia prea curajos
decît să fi urmărit aproape mut păsările din dreptul unei ferestre

să mă fi dus în gară ca acum cîțiva ani
spre a-mi dovedi că destinația e un pretext
al destinului care suride fără a fi discret întotdeauna

inutile sînt periferiile

pînă la urmă am rămas
rupt de realitate ca localnicii cărora rîul le devastează satul
cînd se așteaptă mai puțin

ar fi trebuit să mi se spună dacă ne vom mai visa
unii pe alții
dacă vom supraviețui atît de fericiți

pînă la urmă

nimic de zis
faima noastră e că am făcut din muzeu
capcană în labirint
că prima ninsoare
e văzută drept o invenție
a trecătorilor nehotărîți
ceilalți îl detestă pe primul dintre ei
și nu apare nimeni
cînd e nevoie doar atît
de un singur om
de o rană care să fie și a ta
de firele
misterios încurcate pînă la urmă

de sus cineva a încercuit locul cu amabilitate
și chiar cu lacrimi în ochi

cheile unui astru posibil

nu mai este posibil astăzi
într-o lume cu slăcări în preajma cristalelor ieftine

pentru cei care se consideră muritori
pot fi alte favoruri

spre sfârșitul lui august
stolul încremenește ca singele meu
deasupra fluviului

în așteptarea frigului
mi-aș fi povestit viața unui ins prosper
pentru care ficțiunea e regulă

mi s-a spus că numai cerul
sprijină isteriile populare

în noaptea aceea am visat
cum mi se făceau semne să tac

nu m-am trezit pînă n-am găsit cheile
propriului astru

acest dincolo

case ridicate din spuma care ne ține în viață

case la care s-a mîncat pînă la zîmă

case cu propria pulbere pe acoperiș

case în care ar fi trebuit să rămînem
mai mulți decît pe malul unei ape secate

case în care umilința lucrează
ca pluralul pe chip

case în care am intrat cu instinctul
celui zărit în maternitatea unei nesfîrșite întinderi

case în care distanțele
sînt acest dincolo

fără alegere

păsări migrînd fără să aleagă ceva anume

oameni îndatorați pînă la sfîrșit
pe o corabie de hirtie

piune ce-au mîlțat cîteva ghetouri
îngerilor
să avem mai multă răbdare

vine ziua cînd meseria artistului
face parte din regula jocului
se apropie propoziția de ficcare ciob al cristalului
în vest serile au continuat
și după dictaturile
de aici

mergem pînă la capăt
unde luna aparține unor prieteni de demult

Scrisori de la Cella Delavrancea

Octavian Goga

(III)

[1]

Slăvițești Luni 15 9bre 1926
Băbeni (Vâlcea)

Veturio dragă, de-a lungul vieții mele, toată cernită de morți prematuri și de trădări neobișnuite, îmi sclipește uneori în suflet câte o vorbă frumoasă, câte un gest care îmi înflorește gândul – acela care tace și se gândește la duca cea din urmă –

Vorba ta de deunăzi, gestul tău către mine a fost de calitatea compensațiilor care mă mângâie. Pornirea ta de a-mi fi de ajutor atât de aproape încît să intre chiar în intimitatea cumpărăturilor a zdruncinat chiar zidul ce-mi umbrește ultimii ani de tinerețe – Ai dat jos cărămida, ai găurit, mi-ai trimis lumina.

N-am să realizez ajutorul tău – De mobila aceea mă voi lipsi – atîtea îmi lipsesc!!

Dar gândul tău, *frățesc*, îl apropiu de mine, în adîncul firei, acolo unde se plămădește puterea mea de visuri și de plîns, și îți mulțumesc și îți sunt de acumina în purure aproape așa cum numai eu știu să fiu –

Pribeagului nu-i mai spune –

El nu vrea să audă nici de mîhnire, nici de sărăcie, și celor cari port o înfățișare de învingător, ca mine, nu li se cuvine să mărturisească cu cită brutalitate au fost doborîți de Materie.
A ta Cella

Te rog, dacă știi ceva despre sănătatea Regelui, scrie îndată. Sunt atît de îngrijată! Și insistă tu ca să cheme și alți doctori români, precum și ca să se ducă Pribeagul să-l vadă pe Dr. Cantacuzino¹.

Du-te la noi acasă într-o după amiază – le faci mare plăcere fetelor și îți și alegi tabloul pe care vrea Pica să ți-l dăruiască – P.S.

1) Trimet o scrisoare pentru Vintilă R[usu] Ș[irianu] la banca Chrissovelonny ca să se ducă într-o dimineață să ridice cei 7.000 lei pe care ți-i datoresc.

¹ Ion Cantacuzino (1863-1934), savant de renume mondială, om de cultură și om politic român.

2) Rog, telegrafiază tu la Cluj să rețină dulapul de cărți, ca pentru tine. .

3) Adu aminte lui Tavi să spună Generalului A[verescu] că trebuie mama lăsată în pace în direcția Școlii Centrale. Mi s-a spus iar că Petrovici² vrea s-o scoată de acolo, asigurîndu-i o pensie mare ca pentru văduva lui Delavrancea – Mama lucrează încă ca o albină – lucru ce se poate la orice ceas controla. Iar pensia, dacă s-ar gîndi cineva că Delavrancea a murit sărac și că mama n-are *nimic*, se votează în Consiliu de miniștri – Ori aste preocupări nu le are nimeni – S-o lase în pace pe mama în casa unde a trăit Ticu și la treaba pentru care are atîta pricepere.

[Muzeul memorial „Octavian Goga”, Ciucea, în continuare M.m.O.G., Cota D-4327]

spune că tatăl ei se simte mai bine. Ea parcă nu crede în mai bine.

Sărută pe Tavi – Și el să te sărute pe tine din partea mea.

Soarele este adevărată miere de mai, aici.

„Tie – eu”
Cella

[M.m.O.G., Cota D-4439]

[3]

Ministerul de Interne [Noiembrie 1926]
Cabinetul ministrului

Veturio dragă,

Am fost ieri la Cotroceni la Vodă. Să știi că *nu e bine*. A slăbit îngrozitor. Lisabeta³ îmi spunea cu lacrimile în ochi că el ar dori să consulte un specialist străin – poate profesorul francez care l-a examinat la Paris – dar că doctorii Romalo și Mamulea sunt susceptibili!! și pretextează panica ce s-ar crea dacă ar veni un doctor celebru.

Toate astea sunt argumente meschine pe care o energie oarecare *trebuie* să le înlăture.

Eu m-am gîndit la Pribeagu – Lisabeta se gîndea la Averescu. Spunea că după vizita italienilor⁴ vrea să cheme pe general și să-l roage să se ocupe de sănătatea Regelui.

Tot ea îmi spune că Romalo încearcă regimuri fără să știe dacă într-adevăr îi vor servi la ceva. Pentru moment este la cartofi, zarzavat, iar se pare că peștele, trei ori pe zi pe Dunăre, i-a făcut mare rău.

Eu n-am nici o încredere în Romalo, cu toate că e deștept și că iubește pe Rege. Cit despre Mamulea e un om copitos după cum arată.

Simbătă voi fi la București și după amiază mă întorc probabil la Cotroceni.

La revedere, dragă – Am încercat să-ți spun acestea prin telefon – zadarnic – Plec la 1 și sunt la mama –

Să ia Pribeagu notă de scrisoarea mea. Guvernul să se ocupe de sănătatea Regelui, *cu grabă*.

A ta
Cella

[M.m.O.G., Cota D-4339]

³ Prințesa Elisabeta.

⁴ Vizită oficială, guvernamentală.

[2]

Duminică 21 9bre 1926

Duminică 21 9bre 1926

Veturio scumpă – administratorul s-a anunțat telegrafic pe mîine luni – Cu voia Domnului vom fi vineri la București – 22 mai tîrziu –

Am primit o scrisoare de la Elisabeta. Pare foarte îngrijată cu toate că spune că tatăl ei se simte mai bine. Ea, parcă nu crede în mai bine.

Sărută pe Tavi – și el să te sărute pe tine din partea mea –

Soarele este adevărată miere de mai, aici.

„Tie – eu”

Cella

Veturio scumpă – administratorul s-a anunțat telegrafic pe mîine, luni. Cu voia Domnului vom fi vineri la București – al mai tîrziu.

Am primit o scrisoare de la [prințesa] Elisabeta. Pare foarte îngrijată, cu toate că

² Ion Petrovici, profesor universitar, filosof, om de cultură și politician, între 14 iunie 1926 și 3 iunie 1927, ministru al Instrucțiunii în guvernul condus de Al. Averescu.

Constantin Noica

Scrisori către un tânăr echinoxist

(Urmare din p. 3)

asemenea te-aș pune în contact cu prof. Vlăduțescu, care se ocupă de Evul Mediu. Totul depinde însă de hotărârea d-tale de a asculta de antrenor.

Confirmă-mi, numai, primirea scrisorii. Voi lipsi în timpul verii, iar abia de la 15 sept. voi fi din nou la Păltiniș, unde ne-am putea eventual vedea.

În așteptare, te îndemn să citești *bine* Aristotel: Categoriile, Despre Interpretare și Analiticele Secunde, Fizica, Metafizica și De caelo.

Al d-tale, cu bune nădejdi,
Constantin Noica

[2]

19.I.1980 Păltiniș

Dragă Domnule Bréda Ferenc,

Am așteptat un semn de la d-ta în septembrie, cum a fost vorba, și după aceea. Nu cumva faci și d-ta ca tinerii români, cărora te-am dat drept exemplu de seriozitate? Dacă păstrezi aceleași bune intenții, îți stau și mai departe la dispoziție.

Cu bune urări, al d-tale,
C. Noica

[3]

1. II. 1980 Păltiniș

Dragă Domnule Bréda Ferenc,

Scrisorile noastre s-au încrucișat. Îmi pare bine că mi-ai scris, dar regret că nu poți să-mi urmezi sfaturile.

Te îndemn din nou să înveți cel puțin germana, deocamdată. Fără germană, o teză de doctorat în filozofie nu are greutate. Când o vei stăpîni, du-te într-adevăr la prof. Ion Ianoși, pe care-l socotesc cel mai strălucit profesor din învățămîntul nostru umanist.

Nu-ți pierde timpul cu naveta. Mută-te la Huedin *dacă poți*; vei găsi acolo și profesori de germană și cărți, dacă te hotărăști să înveți limba.

Îți mulțumesc pentru recenzie, dar nu era cazul să te ostenești cu ea. Ai lucruri mai urgente de făcut, poate nu de scris cărți (deși îți doresc să reușești a le publica, dacă le-ai scris) cît de muncă de pregătire. Pînă pe la 28 de ani n-ar trebui să te gîndești decît la asta.

Te îndemn – cu sau fără cărți publicate – să urmărești a căpăta *o bursă*, după cei trei ani de stagi. Cel puțin la Budapesta (unde bănuiesc că sînt profesori pregătiți) tot vei putea ajunge.

Deci: nu te grăbi cu afirmarea, grăbește-te cu pregătirea.

Dacă socotești că-ți mai pot fi de folos, îți stau la dispoziție. Poate îmi scrii peste câteva luni sau un an, cînd vei fi făcut ce-ți recomand ca să devii cărturar adevărat.

Al d-tale, prietenește,
C. Noica

[4]

19. VI. 1981 Păltiniș

Dragă Ferenc Bréda,

Nu am fost încă la Cluj, ci *voi veni*, anume la 5 sau 6 iulie. Mi-ar face plăcere să te revăd și să te vindec (deocamdată) de poezie și pensées-uri. Este de făcut treabă.

Îmi poți aduce orice tînăr (maghiar sau român) de calitate.

Sînt de găsit prin redacția *Steaua*.
Cu drag, al d-tale,
C. Noica

→

[4]

Ministerul de Interne [toamna tîrzie a
Cabinetul ministrului anului 1926]

Veturio dragă – am plecat cu automobilul și un puhoi urlător și care mirosea a broaște – Argeșul cel rupător de poduri – m-a întors înapoi.

Dejunez la mama –

Te rog, telefonează-mi, la ea între 1 și trei – 51-72.

Nu mai plecăm la Timișoara. Drumul drept e tăiat de inundație.

Am încercat zadarnic să-ți telefonez azi –
A ta – cu păr scurt,

Cella

[M.m. O.G., Cota D-1792]

[5]

Joi, 25 martie [1928] 205, Strada
Romană

Veturio dragă – te-am zărit ieri, dintr-o farmacie. Treceai agățată de cumnata ta⁵ și

aveai aerul tău de ciine de vînătoare în ora de recreație, cînd se plimbă prin ogradă, serios și distrat totdeodată.

Aș dori să te văd. Poți veni la mine sîmbătă pe la 5? Vom fi singure.

Au formula Goga + Veturia – Veturia + Goga este condiție inexpugnabilă de viață?

Lasă-l pe el să pribegască în consilii politice și vino tu de mă înveselește.

În sufletul meu, povara unei vieți absurde își înseamnă tot mai mult împrejmuirea.

Te sărut,
Cella

[M.m.O.G., Cota D-4347]

⁵ Claudia Bucșan, sora lui Octavian, sau Elisabeta Goga, soția lui Eugen Goga.

Prezentare și note
GHEORGHE I. BODEA

O carte pentru domnul Caragiale

(Urmare din p. 5)

„Eu [...] n-am avut noroc de părinți care să-nțeleagă de ce fel de copil dispuneau [...] Păcat că nu m-au dat să-nvăț filozofia! eu ieșeam filosof, să nu crezi că spun moffturi! filosof...”

În plus, s-ar putea ca profunda lui implicare în difuzarea filozofiei lui Nietzsche în România să fi lăsat, chiar în textele sale, urme discrete, dar recognoscibile la o lectură făcută în cunoștință de cauză. De pildă, s-ar putea ca „filozofia morală” atît de sucită din schița *Paradoxal* (apărută în *Epoca*, la 8 dec. 1896) să fie un ecou al „lecțiilor” nietzscheene primite de la mai tînărul său prieten; căci aici este atacată ideea de caritate și încurajată ideea de viciu, într-un mod foarte apropiat de acela al filosofului german:

„societatea n-are nici o nevoie să combată viciurile indivizilor și să le încurajeze virtuțile – ba chiar dimpotrivă, pentru că virtuțile individului sunt păgubitoare autorității ce trebuie să exercite societatea asupra lui, pe cită vreme viciile lui îi sunt folositoare”.

Cu titlu de ipoteză, avansează ideea că o lectură atentă a textelor lui Caragiale de după 1896 inclusiv ar putea să aducă surprize.

Revenind la părerile lui Rădulescu-Motru despre felul cum a fost inițial receptat Nietzsche în România, trebuie spus că filosoful român exagerează și dintr-un al doilea punct de vedere. Și anume, ne spune că, în urma intervenției regelui, s-ar fi decis să nu se mai ocupe de filosoful german. În realitate, însă, el a continuat să-i pomenască numele și să-i difuzeze, chiar dacă cu rezerve declarate, ideile. Astfel, în *Cultura română și politicianismul* (1904), în *Puterea sufletească* (1907) și în *Elemente de metafizică* (1912), volume apărute în timpul lui Carol I, Nietzsche este citat și comentat, uneori pe pagini întregi.

Mai mult, unele comentarii sînt mai bune, mai personale și mai nuanțate decît textul din monografie. Cu toate acestea, nici în 1916 (cînd filosoful publică a doua ediție a monografiei sale), nici în 1921 (cînd apare a treia ediție a cărții), autorul n-a preluat în corpul cărții nici unul din aceste comentarii. Motivul pentru care s-a abținut să-și modifice și să-și îmbunătățească textul – unul extraordinar! – l-a mărturisit el însuși:

„... am crezut oportun să reeditez, sub același titlu, vechea broșură: *Fr. Nietzsche. Viața și filozofia sa*, apărută odinioară sub îngrijirea lui Caragiale. N-am făcut într-însa nici o modificare. Fiecare rînd al ei mi-aduce aminte de vorbele și de gesturile lui Caragiale. Această broșură a fost scrisă de altminterii de dragul lui; să rămînă dar așa cum a cunoscut-o”.

Clujul de altădată

Horia Stancu

Nu, n-am exagerat când am aplicat Clujului emblema de oraș al muzicii. Prioritară, pentru că îmbrățișată de toți locuitorii orașului cu aceeași căldură, muzica era practică pretutindeni pînă la ambițioase prezentări de spectacole cu piese în toată regula. Nu numai la Opera noastră și la Opera maghiară și la Conservatoarele respective, ci și în licee și în tot felul de ansambluri dînd concerte corale sau și festivaluri cu încadrări de mici scenete, cum a fost cazul cu *Cisla* lui Ciprian. Nici nu am greșit în comparație cu Viena și cu Milano, pentru că n-am pus Clujul cu ele decît în atmosferă. Pentru că, socotind numărul populației încă neridicată la cifra de o sută de mii, orașul fremăta de muzică. De la un cap la altul, orașul trepida în ritmul muzicii. De la birjarul care te ducea din Piața Unirii la periferie fredonînd sau fluierînd pe bătăile copitelor calului arie toreadorului, pînă la bărbierul care își ascuțea briciul pe curea în acompaniamentul ritmat pe cavatina colegului său Figaro din Sevilla, orașul musetea de muzică. Cine și-a trăit anii tinereții mele în Cluj își poate aminti antrenul din restaurante și din grădinile de vară, unde la toate mesele cu mai mulți meseni se cînta, fie însoțind tarafurile de țigani, fie, în lipsa acestora, pe vocile lor proprii. Se cînta de-a valma cînd la una, cînd la alta dintre mese, ba uneori se înche-gau mai multe mese pe aceeași melodie. Își vărsa fiecare inima în cîntec. Și nu era nevoie de zgîndăritori de ghitare care să anarhizeze o sală întregă în țipete, pe bătute din palme și din picioare, ca în junglă.

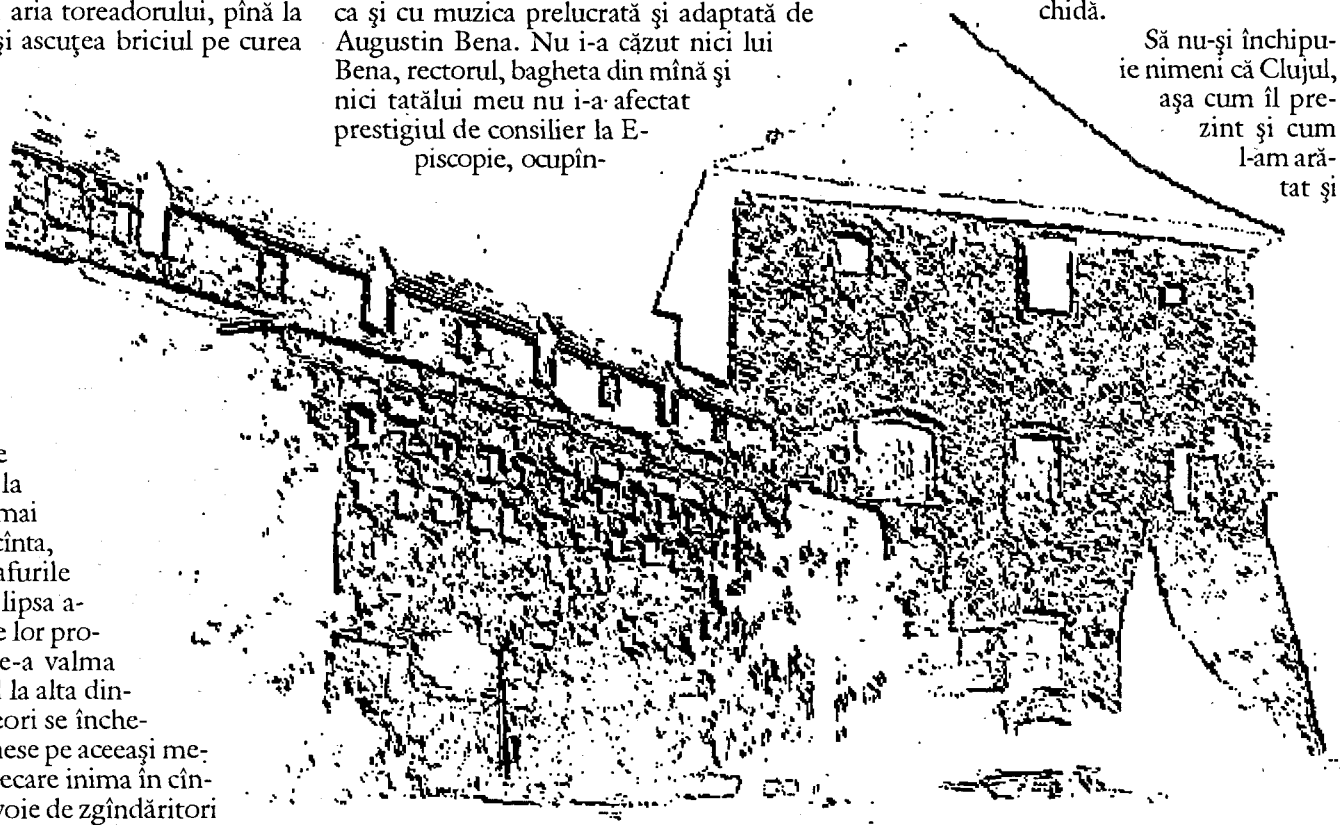
Nu mă grăbesc să adaug că în toate casele de intelectuali, de meseriași și chiar de muncitori mai înstăriți se găsea cite un pian sau și cite o vioară pentru îndeletnicirea copiilor cu muzica mai înainte de a fi invadate de radio și chiar după aceea.

Ar mai avea cineva motive să se mire că, în condițiile acestea, tineri și bătrîni, copii și adulți s-au simțit atrași, sub mirajul Operei române, de muzică, practicînd-o la nivelul preferințelor și al înzestrării fiecăruia. Bătrîni, cu regretul de a-i fi slujit doar în orele de intimitate în familie, pentru că altfel n-aveau cum. Tinerii, într-un avînt care i-a împrăștiat prin multele coruri, toate de amatori, fie laice, fie bisericești, din toate recoltîndu-se o proaspătă generație de cîntăreți cu activitate de scenă și de concerte.

N-am amintit încă, și o fac acum, că pînă și la școala de menaj, ca să nu mai amintesc și de licee, la școala de menaj Sf. Terezia (care nu mai știu cu ce se ocupa, dar, după destinație îmi place să o consider mai utilă pentru gospodine decît una de electronică!), ca și la Școala normală de învățătoare, au prezentat în 1928 și în 1935 sub conducerea lui Augustin Bena, rectorul Academiei de Muzică, și cu concursul orchestrei (nu fanfarei!) Regimentului 83 infanterie și al domnișoarelor, unele încă eleve, Dora Cerveni, Milly Popovici, Lya Hubic, Suzana Bosica, Felicia Faur și Silvia Florea, viitoarele soliste, trei scenete comice în cite un act cu mare succes pe scena Operei. Toate cele trei scenete, „Frate și soră“ de L. Borgheze, apoi „La tirg“ de J. Pache și „Lacul Zînelor“ de Gustav Burwig, cu textul localizat de tatăl meu Sebastian Stanca și cu muzica prelucrată și adaptată de Augustin Bena. Nu i-a căzut nici lui Bena, rectorul, bagheta din mină și nici tatălui meu nu i-a afectat prestigiul de consilier la Episcopie, ocupînd-

Dar, ca să le crezi toate acestea, aparent neverosimile, trebuie să fi trăit în Cluj în epoca aceea. Viața s-a schimbat, cum se schimbă toate în lume. Prea repede ne-au fost frînte aripile la 1940 ca să ne fi putut lua zborul marilor realizări așteptate de promisiuni așa de prolifiche. În perspectivă istorică, douăzeci de ani sînt o iluzie. Pentru noi a rămas totuși o realitate din care am recoltat încrederea în virtuțile neamului, în stare ca, în doar două decenii, să-i dăm orașului o altă față. Au fost, bineînțeles, și aspecte negative. Dar nu astea au dat tonul într-un oraș care creștea văzînd cu ochii, cînd se nășteau cartiere noi, cînd se clădeau pretutindeni case noi, cînd se deschideau străzi noi, se asfaltau bulevardele vechi, se electrificau, se înlocuiau birjele cu taxiuri. De unde? Din hărnicia unor oameni care nu stăteau cu brațele în sîn. Din accesul tinerilor de la sate la formele de cultură și de civilizație, de la care fuseseră atîta vreme excluși. Nu era un miracol să vezi apărînd una după alta pe case firme de medici, de avocați, de alți profesioniști. Apăreau firme noi, românești, pe prăvălii, pentru că abia acum ni se deschideau nouă, românilor, porțile pînă atunci ferecate. Dintr-o ne-săbuiță căreia a trebuit să-i forțăm clanțele ca să ni se deschidă.

Să nu-și închipuie nimeni că Clujul, așa cum îl prezint și cum l-am arătat și

• Cluj. Bastionul croitorilor

du-se de amuzamentul muzical instructiv al unor școlărițe, și nici nu le-a stîrbit prestigiul tinerelor cîntărețe în pregătire, ba unele și angajate la Operă, dîndu-și concursul stimulator pentru corul fetelor din școală. Dimpotrivă.

Să mai adaug că, în aceiași ani, un grup de studenți și studente, fii și fiice de funcționari superiori, de profesori universitari, încadrați de cîțiva intelectuali cu predispoziții artistice, a prezentat, pe un text plin de umor al actorului C. Russey, un spectacol de revistă sub titlul „Clujul petrece“, un minunat prilej de a arăta pe scenă momente din petrecerile de familie, lăsînd în spectatori regretul pentru atîtea talente veridice risipite în alte profesii și lăsînd arta să-și desfășoare incantațiile doar în mai rare ocazii de divertisment public.

în *Fragmentarium*, era un Eldorado. Că sînt cuprins acum de o feroare idilizantă și că totul nu a fost decît o continuă distracție. Nu! Viața se ducea și acolo, ca pretutindeni, printre opinteli cu necazuri și nevoi. Pe tleasupra lor domnea însă în oraș un optimism și o nestrămutată încredere în mai binele care an de an se profila în orizontul realizărilor de tot felul. Oamenii munceau cu dragoste, fiecare știindu-se protejat, ocrotit de legi și de instituții respectate.

Era, în general, o bună dispoziție reconfortantă, fiecare integrîndu-se parcă în reprezentarea unui stil de viață reminiscentă din trecutul îndepărtat, cînd oamenii se cunoșteau între ei și se fereau de gesturi și de atitudini de care să se rușineze. Erau binevoitori unii față de alții, prevenitori, pon-

derați, reținuți și respectuoși. Era un fel de *Gemütlichkeit* de esență vieneză, adusă poate de acolo sau rămasă de și mai demult, din evul mediu, din urbea primară care îi făcea pe oameni să fie urbani în relațiile dintre ei în toate cîte se leagă de comportamentul lor în public. Și, ca și atunci, orașul întreg năvălea la amiazi și seara, mai ales, în centru, în Piața Unirii, pe Corso, te întâlneai cu oamenii ieșiți de la munca din birouri și din ateliere la aer în plimbarea lor de la un cap la altul pe trotuarele patruleterului din jurul catedralei străvechi cu orologiul bătînd în clopot trecerea orelor. Tineri și vîrstnici; fete și băieți treceau încoace și încolo în grupuri făcînd loc persoanelor proeminente ale cetății sau și celor episodice, acestea nelipsite nici la Cluj și amuzante, cum erau, de pildă, acelea ale lui Krumpfi kisaszony (domnișoara Cartof) și a lui Bolond Sándor; ea totdeauna solitară, costumată în mireasă abandonată, trecînd în pas marțial și mestecînd printre dinți sudalme celor ce în loc de milă nu-și puteau reține zîmbetul pentru demnitatea ei princiară, ridicolă în fardul exagerat pe ochii și pe buzele ei cîrpitate de bătrînețe; el, nebunul, vara, iarna cu flori la pălăria lui seniorială de paie, zburătăcînd înverșunat pe copii cu ciomagul său enorm. Două figuri episodice acestea, rămase din altă vreme, devenite celebre și proverbiale în Clujul primului deceniu de după Unire și folosite comparativ pentru femeile exagerate și copiii neastîmpărați.

Nu greșesc prea mult nici cînd spun că în Clujul anilor mei de tinerețe mai persista amprenta vetustă de ev mediu, cînd, ca la o comandă, seara la opt trecea printre

plimbăreți o caraulă imaginară să le spună tuturor că e ora să se ducă la culcare. Ca prin miracol, orașul rămînea pustiu. Oamenii se retrăgeau fie la spectacole, fie la restaurante, fie pe la casele lor, unde să-și încheie restul zilei. Nu mai exista nici un fel de circulație. Tramvaie nu existau. Tîrziu s-au introdus autobuze, primitive, rare, și nu circulau noaptea, pentru că distanțele puteau fi bătute cu piciorul. Noaptea erau adînci, tihnite. Ici, colo, tineri întîrziati la petreceri se mai abăteau cu cîte o serenadă în surdină pe la geamul vreunei Juliete sau Desdemone îndrăgite, surprinse în dulcele lor visări și aprinzînd, măgulite, în reprize scurte, de două, trei ori, o lampă – semnul primirii unui omagiu așa de delicat.

Într-un cuvînt, oamenii își vedeau de treaba lor, fără să se aplece în ea numai de dragul ei. Își curățau dimineața devreme trotuarele și strada fără obligativități controlate. Atît în centru, cît și la periferii. Mahalale, în sensul celor sordide, nu existau. De la intrarea și pînă la ieșirea din oraș, te aflai între case puse în rînd, curate, îngrijite. Nu era sărăcie sau, dacă da, nu era la vedere. Nu era ostentativă, cum și comportarea generală îi făcea pe oameni să se ferească de ostentație. Nu vedeai oameni cătrăniți. Pentru orice apel de îndeplinit se găsea o soluție. Se găsea întotdeauna una de ieșire dintr-un impas impus de nevoi curente.

Aceasta era atmosfera generală și în ea ni s-a conformat mentalitatea. În ea am crescut și cu ea am parcurs cei douăzeci de ani care ne-au înfrățit cu toți locuitorii orașului, indiferent de naționalitate, înainte

de a-și fi făcut loc între noi și ei adversități importate din ideologii care au întunecat orizontul și care știm cu toții unde au dus.

Așa revăd astăzi, de la distanța celor 70 de ani trecuți, Clujul rămas drag nouă tinerilor de atunci prin ecoul amintirilor ce ni-l strecoară în suflete. Mă întreb uneori dacă eram, oare, alții noi cei de atunci sau era el altul? Greu de răspuns, pentru că dacă, pe dinafară, el s-a schimbat, pe dinăuntru ne place să credem că a rămas același, neschimbat, și oricînd ni se înfiripă pe la urechi refrenul lui *o quae mutatio rerum*, ni-l atribuim mai degrabă nouă care ne-am schimbat cu vîrsta și cu toate vicisitudinile prin care am trecut, decît lui, care a rămas totuși același, același făurit de noi și rămas pentru totdeauna să ne reprezinte în generație pentru ceea ce am izbutit să facem, dîndu-i o amprentă din care să ne facem o mîndrie. Iar cînd ne copleșesc nostalgiile, ele ne leagă mai puțin de orașul în sine, cît de cei la brațul cărora am traversat anii prolifici ai avîntului nostru nestăvilat și în locul lucrurilor care s-au schimbat în înfățișarea lui, revedem mereu printre noi pe cei ce ne-au precedat, iar pe cei ce au fost cu noi să-i mutăm de pe paleta încrîncenărilor pe cea cu incantații filtrate pe portativul de regrete cu duioșile stranii ale lui

ubi sunt qui ante nos et cum nos fuerunt?

O întrebare

Gheorghe Grigurcu

Copilăria este prin excelență „vîrsta de aur” a fiecăruia. În existența fiecărui scriitor, ea poate fi un permanent punct de reper, un fel de întoarcere din cînd în cînd, spre o liniște sufletească de dincolo de noi. Ce vă spun azi anii copilăriei dvs.?

Într-adevăr, copilăria este o „vîrstă de aur”. Un dar pe care Providența ni-l face, ca-ntr-o ontogeneză ce îngîină filogeneza, pentru a ne sugera Paradisul. Ieșirea din copilărie semnifică, la scara vieții omenești, izgonirea din Paradis. Noroc că rămînem cu amintirea lui, cu reflexele luminii primordiale, care ne alină solitudinea, ne îmblînzește suferințele, conținînd făgăduiala (neună?) a unei redempțiuni. E un vis, o re-construcție abstractă cu rol consolator sau un miracol? Așa cum vă spuneam altă dată, copilăria reprezintă pentru mine un prototip trăit. Un apogeu al vieții dinainte de viață, dacă se poate spune astfel. Tocmai perfecțiunea, intensitatea sa absolută implică simțămîntul unei imperisabilități. Dacă ma-

teria și energia privesc în abisul unei legi a conservării lor, de ce aceasta nu s-ar extinde și asupra factorilor ce stau deasupra lor, încununîndu-le, din lumea spiritului?

Firește, aceasta e o chestiune la care se poate răspunde afirmativ doar într-o perspectivă metafizică. Simțînd tot mai pronunțat o chemare a unui *homo religiosus*, care-și cere, dinlăuntru meu, dreptul la afirmare explicită, după un îndelungat stagiul difuz, petrecut sub crusta unei formații estetice și raționalist-critice, încerc – desigur, cu intermitențe – beatitudinea unui gînd al eternei reîntoarceri. Dar alături de mărturisirea unei asemenea supreme întezăriri intuitive, căreia îmi vine greu să-i dau un chip verbal, îngăduiți-mi să consemnez aci cîteva reflecții mai modeste, de ordin psihologic. Copilăria e o vîrstă sincretică. Funcțiile sufletului nu sînt încă net despărțite, cooperînd, interpenetrîndu-se într-o glorie a unității inițiale. Conceptul nu e suficient detașat de emoție, senzația inunda gîndul, voința e ghidată de sentiment și nu pare tocmai izolată de prelingerile fortuite ale percepției și reprezentării. Aidoma unui mic animal, copilul se folosește de conștiința sa precum de cele patru labe, picioare și aproximații de mîini în același timp. Dintr-o atare nediferențiere provine o forță tainică a întregului ființei, care, înainte de a-și juca rolul analitic, ține a se înfățișa în puterea sa sintetică. În pragul ieșirii în lume, spiritul se sprijină pe „primitivitatea” sa cvasibiologică (în treacăt fie zis, animalele superioare, inclusiv cîinii și pisicile, cărora le acord de-o viață o atenție iubi-

toare, prezintă tabloul unor trăsături încă prea puțin explorate, trăsături psihice, nici vorbă, complicații și finețuri ce, disociînd clar un individ de altul, le umanizează tulburător).

Data fiind plinătatea copilăriei, ca un concentrat de personalitate *avant la lettre*, putem socoti că dintr-însa izvorăsc și tensiunile creatoare de artă, care tind a uni iarăși, în aliaje unice, funcțiile psihice. Nu este aci locul a ne opri asupra teoriei artei ca joc. Dar dincolo de jocul în care Jean Paul vedea „prima poezie a lumii”, mi se pare că se profilează gravitatea unei ființe integrate, un tipar totalizant al acesteia. Exercițiul ludic nu e decît suprafața unei profunzimi existențiale, așa cum valorile mării acoperă stihialele-i adîncuri, forfotind de o faună copleșitoare. De aci efectele comune, de elevație, chietudine, armonie, purificare, ale copilăriei și artei. La fel ale copilăriei și credinței. Sînd la temelia ființei noastre, ca mister al integrării sale în sine și în univers, copilăria îi alimentează, prin resursele sale neistovite, manifestările cele mai caracteristice în perspectiva valorilor. Iar dacă recurgem pur și simplu la evocarea anilor noștri dinții, la reconstituirea lor însuflețitoare întru duh divin, între aducere aminte și nădejde, precum orice imagine a Paradisului.

L BIBLIOTECA * * * * ÎN AER LIBER

Jurnal ocult

(II)

de August Strindberg

Anul 1901

3 ianuarie

Am deschis la întimplare *Lexiconul* lui Linder și am dat peste Swedenborg. Swedenborg bîntuie ca o stafie. Dar chiar și Bosse.

Mirosul de țelină mă urmărește de luni de zile; totul are gust și miros de țelină. Seara, cînd îmi scot cămașa, ea miroase a țelină. Ce poate fi asta? Castitatea mea, celibatul meu?

5 ianuarie

Am terminat *Mircasa încoronată* și am impresia că sînt la începutul unei pauze în creația mea dramatică. Am nostalgia Parisului, fac planuri de călătorie.

8 ianuarie

L-am întîlnit pe Bonnier care m-a sfătuit să nu călătoresc la Paris. Am citit *L'Écho de Paris* trimis prin *Courrier de la Presse* și am fost descurajat. Am primit cîteva cuvinte de la Bosse spunînd că nu trebuie să plec. Am văzut în ziar că 9 persoane au murit de frig la Paris. Am decis să nu plec. Căci în ajun m-am rugat la Dumnezeu să-mi dea un semn al voinței Sale.

9 ianuarie

Am citit din Balzac: „Lucien était enfin aimé absolument et comme il est extrêmement rare que les femmes aiment un homme“ (Femeia nu iubește; bărbatul e cel care iubește și femeia e cea care e iubită).

13 ianuarie, duminică

(B), care a citit *Creditorii* și *Simunul* pe data de 12, și a revenit ca o nălucă pe 12. Pe 13 apariția ei a devenit și mai intensă și în timpul nopții m-a persecutat. (Primul „contact“ telepatic cu B.). Am „posedat-o“ cînd a venit noaptea, o „posesie“ telepatică. Incubus.

Toate acestea mi se par oribile și m-am rugat (Dumnezeu să mă salveze de această pasiune).

14 ianuarie, luni

Am depășit două doamne pe stradă; erau minus 6 grade și un vînt rece. Și un miros de țelină (voluptate). Seara, am depășit din nou două doamne, și mereu un miros de țelină.

15 ianuarie, marți

Unde mă vor duce toate astea? Vreau să fug la Berlin, dar nu pot. (Doamna Geijerstam) avea senzația, în ultimii ani, că era în relație telepatică cu (Arvid Ödman) sau că era hipnotizată din depărtare de el. Ea îl iubise într-adevăr în tinerețe.

25 ianuarie

Dimineața am văzut un steag fluturînd pe o casă de pe Strandvägen. Asta m-a făcut fericit. Apropiindu-mă, am văzut că era un „adevărat“ drapel norvegian¹, în bernă, cu o coroană de lauri înconjurînd blazonul și cu ceva în centru. Ce să însemne asta? Dar bineînțeles, era drapelul englez în onoarea reginei Victoria, care tocmai murise! (Repulsie pentru B.)

Acuma seara, stau singur acasă în timp ce se joacă *Saga* de Folkungar (*Saga regilor popoarelor*). Am simțit o tensiune; uneori această tensiune mă mai părăsește, probabil cînd se lasă cortina. Meditez astfel la viața

• Strindberg – caricatură de Carl Jacobson

mea: este posibil ca toate ororile trăite să-mi fie prezentate ca pe o scenă, permițîndu-mi astfel să devin dramaturg și să descriu toate stările de suflet și toate situațiile posibile. Dramaturg am fost deja la 20 de ani, dar dacă viața mea ar fi decurs liniștită și fără probleme, n-aș fi avut nimic de descris. [...]

28 ianuarie

Am cîntat la pian *Visul unei nopți de vară* (Mendelsohn). Am avut senzația că (B) va veni. Camerista a venit, într-adevăr, anun-

¹ Un drapel care nu purta, într-un colț, sus și jos, emblema uniunii dintre Suedia și Norvegia, emblema care va dispărea de pe fiecare drapel după separarea celor două țări, în 1905.

țînd-o pe Domnișoara (Valberg). N-am primit-o! Imediat după aceea am răsfocit Euripide și mi-au căzut ochii pe: „Mai ales să nu ai vreo pasiune pentru o femeie rea“, imediat urmat de: „Vizitele femeilor rele m-au pierdut“.

Asta ajunge!

De ținut minte: straniul incident din stradă, anul trecut, în timp ce mă întrebam dacă nu era datoria mea de a mă recăsători, atunci cînd am căzut și m-am rănit la inelar.

4 februarie

[...] Am citit *Prințesa Maleine* de Maeterlinck. Tot timpul am simțit miros și gust de tămîie. (Tămîie = rugăciunea evlavioșilor.)

N.B.! La Teatrul Dramaten s-a citit textul piesei *Paștele*. Tămîie, Olibanum = (B), de văzut mai departe, pe 16. [...]

8 februarie, vineri

[...] Dimineața am lucrat la *Drumul Damascului*, III. M-am bărbierit la prînz. (Am sărutat portretul dragei de B. M-am rugat: Dumnezeu s-o binecuvînteze.) Atunci B. a venit (Mi s-a făcut rușine... Era serioasă, frumoasă), și spunea: (Dumnezeu să te binecuvînteze) pentru frumoasele lucruri pe care le-ai spus în *Paștele*! M-am simțit ca bătrînul Faust care-și regreta tinerețea în fața (acelui specimen perfect de femeie-copil). Ea surîdea și gura ei semăna cu gura unui copil de 8 ani. Ea avea o pană de vultur la pălărie și o bijuterie stranie, o inimă de aur, pe pieptul ei.

Strindberg către Harriet Bosse, 8 februarie

Amabilă Domnișoară Bosse,

Sînt fericit să vă pot, în sfîrșit, vorbi despre *Paști*. Am impresia că am uitat acum atîtea lucruri pe care aș fi vrut să vi le spun și mi-e frică, de asemenea, de-a avea aerul că vreau să intervin în evoluția dumnea-voastră. Dar cum azi mi-ați mulțumit atît de gentil și frumos, aș vrea și eu, de asemenea, să spun mulțumesc; vreau mai întîi să vă spun cîteva cuvinte despre Eleonora, apoi să vă vorbesc despre altceva!

Eleonora, ca urmare a unei nenorociri întîmplate în familia ei, a ajuns să trăiască într-o stare de spirit pe care unii o numesc maladivă și care a făcut-o să intre în contact (telepatic) cu membrii familiei ei, dar și cu umanitatea întregă și, în sfîrșit, chiar cu creația ei elementară, astfel că ea suferă cu tot ce trăiește și realizează ideea de „Hristos în om“. Ea este rudă cu Serafita lui Swedenborg, nepoata lui Swedenborg pe care aș fi vrut să vi-l recomand ca introducere la *Paște* – dacă nu mi-ar fi fost frică, da – să vă deranjez. Aveam de gînd să vă rog să citiți *Dincolo de Hannah Ioel*, Doamna Skram²: Hieronymus; și mai ales, Maeterlinck: *Comoara umiliților* (*Le Trésor des Humbles*). Dar cum v-am spus deja, mi-a fost teamă că nu vreți să luați lecții de la nimeni. [...]

² Scriitoare norvegiană; în romanele sale este vorba despre nefericirea femeilor căsătorite.

Dar altă dată, în curînd, sper să am impresiile dumneavoastră despre *La Princesse Maleine*, și cînd veți fi citit *Mireasa încoronată*, vă voi prezenta-o pe minunata fată care este Judith din *Dansul morții*.

August Strindberg

10 februarie, duminică

M-am trezit și am ieșit la plimbare într-o stare de spirit minunată. Soarele strălucea și am văzut o lumină roză către nord-est (Furusund).

(Am avut senzația) că viața începe din nou să-mi surîdă. Am citit despre o nouă casă de pe Karlvägen: apartamente, de 3 pînă la 5 camere, pînă la 1 aprilie. (Aceasta este casa în care ne-am instalat ca noi căsătoriți.)

... Am ieșit seara și am văzut orașul luminat; dar acum, la ora 11, nu știu încă de ce. Asta mi-a dat o senzație ciudată, mai ales acel marș triumfal cîntat pe gheață.

11 februarie, luni

M-am tăiat la inelarul mîinii stîngi, exact în locul în care a fost verigheta, încît o picătură groasă de sînge a țîșnit. Toată ziua singur, într-o atmosferă liniștită, citind Péladan³ și (gîndindu-mă la B., cerîndu-i iertare pentru gîndurile mele rele). Seara, o rază de lumină verde a căzut de la lampă pe pieptul meu, urmărindu-mă peste tot unde mă duceam. Oare va veni lumina pînă la urmă? De la (vizita lui B.) am intrat într-o nouă fază a vieții mele. Aspir la puritate, frumusețe și armonie. Al doilea act al *Drumului Damascului*, III, este influențat de (B) care a intrat acum în viața mea. [...] Harriet și cu mine am trăit telepatic din cînd în cînd, „bucurîndu-ne“ fiecare de la distanță – după ce ea m-a inițiat în secretul ei.

12 februarie

Noaptea trecută: neliniște. M-am sculat la ora două. (Am posedat-o pe cînd ea mă căuta). Raporturile mele telepatică cu (B) s-au intensificat într-un mod alarmant. Nu trăiesc decît cu ea în gîndurile mele. (Mă rog la Dumnezeu să rezolve această nebunie.) Asta amenință să se transforme într-o catastrofă. [...]

Dimineața m-am trezit cu febră și dureri în piept, totuși am ieșit din casă. Am văzut crucea aurită a bisericii sfîntului Iacob, înșorită în mod ostentativ deasupra Sinagogii.

Cînd m-am întors acasă am primit un pachet de la mînăstirea din Maredson, pe care am vizitat-o acum cîțiva ani.

Ceea ce se petrece acum cu mine este teribil și minunat – sînt ca în așteptarea unei condamnări la moarte. Cîteodată cred că (ea mă iubește), uneori că nu. Să se împlinească voința lui Dumnezeu! Numai dacă aș ști despre ce este vorba. Pînă acum am avut destule semne premonitoare pentru și contra. La ultima ei vizită mi s-a părut că era un înger în camera mea, și, am ales, am decis în favoarea bunătații, sperînd să mă împac cu femeia, prin femeie. Iată că de trei zile ea e prezentă în camera mea și resimt deja influența ei purificatoare, care n-ar fi putut să fie adusă de un demon.

Dacă Puterile Cerești își bat joc de mine, sînt pregătit să suport aceasta! [...]

Destinul meu se decide probabil azi. Va reveni oare și iubirea cea înaltă și sublimă? Oare să fi sosit sfîrșitul căsătoriilor din interes economic al ultimului secol?

13 februarie

[...] Ziua de azi a fost mai luminoasă decît cea de ieri. Febra m-a părăsit. Seara i-am trimis lui (B) o scrisoare, ramuri de mesteacăn înmugurite pentru Paști⁴ și o narcisă. Asta e ciudat: ieri, zi de febră, totul era întunecat și nu se puteau lumina camerele. O noapte autentică. Azi, sînt uimit de luminozitatea camerelor, cu toate că iluminarea e aceeași ca și ieri. [...]

Strindberg către Harriet Bosse, 13 februarie
Amabilă Domnișoară Bosse!

[...] Între timp, cum răspunsul va veni în curînd, vă rog să-mi spuneți repede dacă pot conta pe dumneavoastră pentru Kersti⁵, ca să pot obține imediat rolul pentru dumneavoastră. [...] În ceea ce mă privește, nu e nerăbdarea care-mi dictează această scrisoare, ci teama de a vă pierde pentru acest rol, care poate fi distribuit altcuiva.

August Strindberg

14 februarie

Lipsă de armonie, cu toate că soarele strălucește. Toate gîndurile mele sînt îndreptate către (B), dar ca și cum ea ar trebui să vină, bună, iubitoare, ca să-mi redea credința în bunătatea femeii și-a ființelor umane. (B) seamănă (1) cu cea de a doua soție (cînd a jucat rolul în *Drumul Damascului*), (2) cu sora mea Anna, (3) cu mama mea, (4) cu Domnișoara Lecain, englezoaica frumoasă care vroia să mă captureze la Paris și care seamăna cu toate. Ea îmi dădea mereu impresia de căldură maternă, în așa fel încît, la doamna Charlotte⁶ doream mereu să mă ascund în căldurosul și frumosul ei mantou de lînă ca la sînul unei mame. Dar Gauguin spunea că ea era un demon care îi seducea pe bărbați – și pe femei. (5) Ea suride exact ca fiul meu Hans cînd avea patru ani – ca un înger.

În fiecare seară, îl rog pe îngerul păzitor al lui (B) s-o facă bună și pe mine la fel, prin ea. Oare toate astea sînt numai iluzii? E adevărat că demonii știu foarte bine să se deghizeze în îngeri.

... Am așteptat toată dimineața într-o neliniște mortală. Pendula a bătut jumăta-tea de oră. M-am prăbușit ca și cum viața ar fi fost sfîrșită, gîndind: ea nu va veni! Imediat după aceea, ea a venit. Simplă, dulce, bună, nu prea strălucită... ca ultima oară. Vorbea cu căldură și demnitate și menținea conversația deasupra bagatelelor. Renășteam la viață, dar eram atît de emoționat de fericirea de a o vedea, încît am plîns... În sfîrșit, i-am sărutat mîna, mulțumindu-i că venise să mă vadă. Cînd i-am arătat dulapul de alchimist, mîna a început să-mi singere. – Ea a spus: Văd că aveți secrete! [...]

Traducere de

GABRIELA MELINESCU

⁴ Ramuri de mesteacăn cu muguri se oferă de Paști, simbolizînd nuielele flagelării și ale înnoirii prin suferință.

⁵ Personaj principal din piesa *Mireasa încoronată* (n. trad.).

⁶ Proprietara unei lăptării unde Strindberg era client în 1895 (n. trad.).

Poeme de

Octavian Gr. Zegreanu

Posibil refugiu

*Dacă-i cu puțință
Și mai are rost
Aș rămâne-n mine
Cel care am fost.
Să mai schimb o vorbă
Cu întorșii-n mine
Zbor de întălnire
Cumpănă de bine.
Lumea-i fără capăt
Rană și povară
Peisaj metaforic
Resturi dintr-o vară.
Rugă și refugiu
Pentru Creator
Cu icoane-n lemn
Și un muritor.
Rătăcesc destine
Peste gînduri, toate
Una e cuvîntul
Alta făpta... Poate?!*

Am o teamă

*Am o teamă de iminent, de neprevăzut
De imagini violente, de un cântec mut
Refuz să mai devin fărîmă:
Taină ce-am pierdut.
Am o teamă de sfârșit
De căutarea altui drum
De limita înțelegerii
Omului de-acum.
Am o teamă de bătrînețea fără tinerețe
De poezia care plînge
Nedemolita mea furtună
Ce mă mistuie, mă frînge.
Rămân pe gînduri și nu îmi amintesc
Căderile de stele, viața de demult
Mă simt din nou acasă
Povară de tumult.*

Închid ochii

*În aceste vremuri confuze
Închid ochii. Tu ești marea tăcere
Despre care nu mai vreau să știu
De ce-i lași bucuriei ultima plăcere:
Să-și descopere tristețea
Rătăcirii sau a sorții
Fără lacrimi și cuvinte
În pofida morții.
La răsplată de gesturi
Sunt lacrima întărziată-n vis
Rugăciunea care urcă la ceruri
Versul preschîmbat în paradis.*

³ J. Péladan, ocultist francez, foarte admirat de Strindberg.

Cronica limbii

Jurnal sau ziar?

(II)

Alexandru Niculescu

3. În ceea ce privește termenul *gazetă*, despre care am anunțat în numărul trecut că voi vorbi (și, de aici, *gazetar*), originea-i italienească este în afară de dubiu. În italiană, *gazzetta* desemna, la Veneția, în sec. al XVI-lea, o monetă mărunță (cf. it. *due soldi*, rom. *doi bani*): termenul *gazzetta* avea deci sensul „foaie volantă”, o publicație ce se putea cumpăra cu acești puțini bani. În secolele următoare, *gazzetta* s-a răspândit în Europa: în franceză, a pătruns în secolul al XVII-lea și, de aici, mai târziu și în răsăritul Europei. La noi, termenul apare cam în aceeași perioadă (sec. XVII-XVIII). Îl întâlnim în cronică dedicată lui Nicolae Mavrocordat, scrisă de Axinte Uricariul (1670-1733), sub forma de (pl.) *gazeturi* și în *Hronograful* lui Dionisie Eclesiarhul (1759-1820). Interesant este faptul că *gazetă* apare și în dialectul aromân (ca neologism).

Mai târziu, *gazetă* apare frecvent în limba culturii noastre atât la Grigore Alexandrescu, cât și, mai târziu, la G. Coșbuc. *Gazetar*, în schimb, pare a fi fost folosit mai întâi de Mihai Eminescu. Amintim că *Gazeta de Moldavia* apare în 1838, iar *Gazeta de Transilvania*, în 1850.

Nici vorbă, deci, de o... influență rusească! A considera termenul *gazetă* precum face dl

Șerban Iliescu – un... „împrumut clar din limba lui Stalin, dar atenție! și a lui Pușkin” este o eroare evidentă. Trebuie arătat însă că ocupația sovietică și comunismul au pus în circulație, frecvent, în presa noastră de dinainte de 1989, termenul *gazetă*, existent și în rusește. Ne amintim doar de *Gazeta sporturilor* de dinaintea celui de al doilea război mondial, dar, desigur, nu am uitat... *gazeta de perete!*

4. Mai puțin limpede este originea termenului ziar; cuvântul rezultă dintr-un calc: *jour* din fr. *journal*, *giorno* din it. *giornale* conțineau elementul „zi”. După it. *diario*, cu alt sens (în italiană, *diario*, „registru de însemnări jurnaliere, intime”) s-a creat rom. *ziar*. Formația lexicală nu este nici ea de dată recentă. Tot *Dicționarul Academiei* s.v. *ziar* (încă inedit) îl atestă la G. Barițiu, în Transilvania, prin 1815-1818. Tot atunci întrebuițează acest termen și un Naum Petrovici (traducător, tipărint, la Buda, *Pedagoghia și metodiia pentru învățătorii școalelor orașenești*). Aceste prime atestări ar pleda pentru originea italienească a cuvântului, ajuns, prin Austro-Ungaria, în Transilvania, în limba noastră (după cum presupunea H. Tikin, în dicționarul său). Mai târziu, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea termenul a intrat în circulație în toate zonele românești:

Îl întâlnim la Ion Ghica, în *Convorbiri economice* (în 1860-1861). De atunci înainte, *ziar* și-a mărit circulația și frecvența. Mircea Eliade, bunăoară, după cum singur mărturisește în *Romanul adolescentului miop* – citea *Ziarul științelor și al călătorilor* (prin anii 1926-1930). Se explică astfel vitalitatea acestui cuvânt în anii ulteriori, ai comunismului. S-a creat o facultate de *ziaristică*, un redactor al unui cotidian era *ziarist*... Se scria „pe pereți”, la „ziarul de perete”. Marcel Breslașu avea chiar o culegere de versuri intitulată *Poeme pentru un ziar de perete* (1948)!

Dl Șerban Iliescu crede că „trebuie să-și facă loc de acum înainte și *ziarul* și *ziaristul* și *ziaristică*”. Ar trebui să știe că aceste cuvinte nu și-au pierdut „locul”.

Astăzi, în țara noastră dispunem de AZR (Asociația Ziaristilor Români) și de UZP (Uniunea Ziaristilor Profesioniști). Se vorbește însă de *jurnalism*, nu de *ziarism* (!), iar *Centrul* amintit de dl Ș. Iliescu în articolul d-sale se numește „de *jurnalism*” ca și Școala superioară de *jurnalistică*. *Ziar* și *jurnal* coexistă, în limba noastră actuală, chiar dacă *jurnal* are, uneori, o conotație vetustă. *Jurnalul de dimineață* al lui T. Teodorescu-Braniște este, probabil, „ultimul *jurnal*” cunoscut în România. Afară de *actuala* revistă (cum titlul este dat de G. Călinescu în 1938) *Jurnalul literar*, de la București, a domnului N. Florescu.

Pentru că, dacă *ziarul*, *ziaristică*, *ziaristii* au fost utilizați des, în perioada comunismului, *jurnalul*, *jurnalisti*, *jurnalistică* amintesc mai mult de vremurile de libertate „de altădată” – sub protecția Occidentului și, mai ales, a Franței.

iulie 1996

Primum la redacție:

(A) munci – (a) lucra

Noi precizări filologice

Mihai Floarea

N-ar fi fost nimic de obiectat dacă dl prof. Alexandru Niculescu n-ar fi dat nici un detaliu și nici un nume în debutul articolului domniei sale din „Apostrof”, anul VII, nr. 7-8/1996, p. 14, intitulat „A munci... dar și „a lucra”. Cum însă fraza la care ne referim sună: „Începând cu vreo două articole în *România Liberă* (sic) (pagina religioasă) și terminând cu «observațiile lingvistice» din *Dilema* (an IV, nr. 174) ale kolegei noastre Rodica Zafiu (...)” (ne) întrebăm: oare doar lipsa spațiului tipografic să-l fi determinat pe autorul articolului citat să facă integral trimiterile de rigoare? În locul unor comentarii pe teme deontologice din domeniul publicisticii preferăm – cu sprijinul mărinimos al redacției „Apostrof”-ului, desigur – să facem adăugiri necesare. Este vorba de articolul dlui Răzvan Codrescu *De la „a munci” la „a lucra”* din „România liberă” nr. 1791/17 februarie 1996, p. 2, la care subsemnatul intervenției de față i-a replicat prin *(A) munci – (a) lucra. Precizări filologice* în „România liberă” nr. 1803/2 martie 1996, p. 2.

Subscriind la majoritatea observațiilor bi-nevenite ale dlui A.N. din „Apostrof”, ne per-

mitem însă – à propos de ignorări – a-i semnală ignorarea spiritului articolului nostru: polisemantismul și evoluția seriei de termeni de origine latină și slavă la care ne-am referit (atestată nu numai istoric și sociologic, ci și folcloric și religios-filosofic) nu ne permit concluzii tranșante, ci doar speculații mai mult ori mai puțin interesante. Ceea ce ni se pare necesar de adăugat în acest nou context este că paremiologia și teologia aruncă lumini similare asupra acestor cuvinte ale căror cîmpuri semantice se află într-o triplă relație: sinonimie parțială, complementaritate și exclusivitate. Geniul limbii a operat bivalent, așa cum am arătat, nu numai asupra celor doi termeni, seria cuprinzând slavismele „a (se) căzni”, „a trudi”, „a se strădui”, „a munci” și latinismele „a face”, „a (în)făptui”, „a lucra”, „a opera” (ordinea nu este întâmplătoare). Evoluții se pot consemna pentru fiecare dintre aceste constelații semantice. Astfel, de la „muncitorul” (cu sensul învechit „călău”) secolelor II-III după Hristos, frecvent pomenit în *Viețile sfinților*, care executa orbește dispozițiile îngrozitoare ale unor monștri, s-a ajuns la „muncitorul” zimbăreț de pe egiptele comu-

niste, ținînd la vedere un ciocan, care executa, la rîndu-i, fără să stea nici el prea mult pe gînduri („noi muncim, nu gîndim!”) indicațiile stăpînilor săi. Similar, de la „lucrătorii” cei nevrednici ai vici din *Biblie*, s-a ajuns la „lucrătorii” aței cu/fără ochi albaștri specializați în delatîune... Sigur că putem echilibra oricînd „cîntarul” semantic sugerat aici; de pildă, lărgind puțin sfera și atingînd ontologicul, putem medita la concretele „chinuri” (din magh. „kin”) ale nașterii (reg. „munci”; med. „travaliu”) în corelație cu abstractele „chinuri” ale creației literar-artistice. La fel, în alt plan, de la „munca pămîntului” (i.e. „cultura”) pînă la „munca administrativ-funcționărească” dintr-un Minister al Culturii, de pildă, ș.a.m.d.

La aceste amendamente adaug, în fine, și o obiecție: speculațiile istorice ale dlui A.N. întemeiate pe „aproape toți termenii care semnifică organizarea (sic) pămîntului agricol” pot fi lesne clătinate dacă ne gîndim la termeni cu largă circulație care nu au origine slavă sau slavo-maghiară, ci dimpotrivă, au etimon latin sau autohton* (?), unul dintre ei chiar turcesc: „moșie” – „moșnean” – „moșier”; „ban”/„băneasă” – „banat”/„bănie”; „șară” – „șaran”/„șarancă”; „olat” – „bătătură”; „palmă (de loc)” – „pălmaș”; „clacă” – „clăcaș” etc. Așadar, între „a lucra” și „a munci” (deși nu trebuie să facem abstracție de ceilalți termeni enumerați mai înainte ai seriei!) există astăzi nu numai distanța istorică semnalată de dl A.N., ci și raporturile semantice despre care am scris în „România liberă”. Asupra acelor considerații am adăugat cele de față fără alt scop decît acela de a furniza cititorului o clipă de neodihnă a minții, întrucît cu adevărat mari și multe sînt frumusețile și tainele limbii române...

* Prudenți, lingviștii preferă indicația: „et nec”...

Chic-Choc

Catolicismul și moda

care nu trebuie să le urmărim niciodată. Iar în 1844 monseniorul Goussset le indica confesorilor să facă tot ceea ce pot fie pentru a împiedeca încetățenirea modelor indecente, fie pentru a le face să dispară. Deși încorsetările vestimentare ale Bisericii Catolice au fost uneori dramatice, trebuie să recunoaștem că acest interes pentru veșmânt nu e apanajul catolicismului. Uneori religiile au fost nevoite să accepte până la urmă ceea ce refuzaseră cu puțin înainte. De exemplu, ungurii din Mezokovesd, care în 1925, la instigarea Bisericii Catolice, și-au ars ornamentația costumului lor, considerată a fi prea somptuoasă, au arborat una la fel, trei săptămâni mai târziu. Dar, chiar într-o perioadă de secularizare, nu există o respingere totală a oricărei „semn religios ostentativ“.

Însă adevărul e că veșmântul are de-a face cu sacrul. Profetul Elisei a îmbrăcat mantia lui Ilie pentru a primi charisma acestuia. Atunci când studiază Talmudul,

evreii hassidim poartă o coardă de mătase care separă înaltul spiritului de josnicia carnală. Șamanii siberieni aveau un costum special, o „rochie de spirite“ cu rolul de armură, care-i proteja de „săgețile spiritelor rele pe drumurile lumii de dincolo“. Această funcție simbolică a veșmântului nu se contrazice cu funcția lui de protejare a pudorii. (În multe limbi, același cuvânt desemnează și ceea ce e sacru, și ceea ce e rușinos. Vorbim de „regiunea sacră“ pentru a desemna partea inferioară a coloanei vertebrale, apropiată de zonele sexualității.)

În modă se înfruntă două concepții: Una subliniază necesitatea coincidenței dintre a fi și a părea și diferențierea, dacă nu socială, cel puțin sexuală. Cealaltă încurcă piste. Adepții acesteia din urmă joacă un rol, participă la comedia lumii. Astăzi, proletarii se îmbracă îngrijit, iar burghezii poartă blugi nespălați (dar șic!). Femeile împrumută de la bărbați pantalonii, iar creatorii de modă precum Jean-Paul Gaultier vor să-i îmbrace pe aceștia în rochii. Chiar dacă ar avea un ascuțit simț de adaptare, cum să se obișnuiască Biserica cu toate acestea?

CECILIA CARAGEA

Catolicismul a vrut dintotdeauna dacă nu să dicteze, cel puțin să canalizeze ținutele vestimentare, mai ales pe cele feminine. De-a lungul timpului am asistat la atacurile sale îndreptate împotriva minijupci, pantalonului pentru femei, ciorapilor-pantaloni, fardurilor. În 1715, Pontas scria: „Nu trebuie să ne conformăm unei mode decât gradat și cât mai târziu cu putință. Sunt mode pe

• A apărut nr. 3-4/1996 al revistei *Semnal Teatral*. Sumarul, structurat în forma de-acum familiară, ne oferă un interviu cu Marcel Iureș, o foarte interesantă și utilă anchetă despre scenografia românească de teatru (încă o dată, felicitări redacției pentru această serie de anchete „tehnice“, relevante pentru starea infrastructurii teatrale), un documentar eseu al lui Ioan Constantinescu despre figura lui Don Juan în reflectare scenică (folositor, cred, pentru studenții teatrolgi) și o incisivă corespondență de la Chișinău a Irinei Nechit.

Punctul forte al acestui număr este însă rubrica *Document*, care prezintă

patru scrisori-petiții ale lui Mihail Bulgakov către Stalin și guvernul URSS. Tragedia marelui scriitor este cunoscută.

Însă abia aceste scrisori, marcând etapele unei perpetue frământări și tensionări, până la disperare, pot să dea imaginea reală, cutremurătoare, a artistului strivit de „colosul cu picioare de lut“. (C.G.)

Revista poate fi cumpărată la:

- Cercul Militar Oradea – str. Mihai Eminescu, nr. 5.
- S.C. „Orfeu Ed.“ S.R.L. – București, Bd. Dacia, nr. 12.
- Muzeul Literaturii Române – București, str. Fundației, nr. 4.
- Editura Cartea Românească – București, str. Gen. Berthelot, nr. 41.
- Librăria Humanitas – Cluj, str. I.C. Brătianu, nr. 22.

Concurs de literatură la Cicîrlău – Maramureș

• Fundația Culturală „Vasile Lucaciu“, în colaborare cu Inspectoratul pentru Cultură Maramureș și cu Uniunea Scriitorilor, organizează, în zilele de 30 noiembrie și 1 Decembrie a.c., a zecea ediție a Festivalului Național de Literatură VASILE LUCACIU (cu periodicitate la doi ani). Au dreptul să participe tineri condeieri care nu au debutat în volum, cu cel puțin 20 de pagini de poezie sau proză, dactilografiate în trei exemplare. Lucrările vor fi trimise până la data de 1 noiembrie, pe adresa: Fundația „Vasile Lucaciu“, cod 4857, loc. Cicîrlău, jud. Maramureș. Autorii propuși pentru premii vor fi invitați la festival. Din juriu vor face parte scriitori, critici literari, redactori la reviste de cultură.

Revista revistelor

litică ale scriitorilor români în vara și toamna lui 1989. De asemenea, am citit cu plăcere textele lui Andrei Codrescu – poet și om de radio, stabilit în Statele Unite. Intitulate *Agora*, o țară a exilului și *Sodomia*, comentariile lui Andrei Codrescu se disting prin acuitatea demersului și o excepțională ironie.

• Din *Caietele de la Duvău*, nr. 3/octombrie 1996 ne-a atras atenția *Despărțirea de optzecism*, o anchetă asupra unui subiect extrem de actual și de controversat. Cea mai interesantă intervenție – polemică, incisivă și oarecum pătimasă – este cea a lui Liviu Ioan

tea – în care retrospectiva, analiza minuțioasă, actualitatea se întrepătrund sub semnul unei sincerități de-a dreptul provocatoare; și aceasta cu atât mai mult, cu cât conținutul celor două pagini este axat, preponderent, pe personalitatea unui scriitor de talia celui care este Petru Dumitriu.

• Din numărul triplu, 7-8-9/1996, al revistei *Ramuri* reținem studiul lui Adrian Marino – *Literatura națională*, cele trei eseuri ale lui Paul Valéry, grupate sub titlul *Mici texte în jurnal politic* și corespondența lui Marc Chambost de la Festivalul de film Cannes 1996.

Stoiciu, intitulată *Casarea „dosarului optzecismului“ și ofensiva „autoritativului“*.

• *România literară* are în nr. 42 (23-29 oct.) două pagini excepționale cu Henriette Yvonne Stahl: un memorabil interviu – extras dintr-o carte în curs de apariție, semnată de Mihaela Cris-

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
(secretară)
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SANDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ȘTEFAN MELANCU
OCTAVIAN SOVIANY

Tehnoredactare:
ADRIAN MOLDOVANU

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof
Cont la Banca Agricolă:
în lei: 45968606
în valută: 47968606.300

Revista apare cu sprijinul

- Fundației Soros pentru o Societate Deschisă
- Fund for Central and East European Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 64/432.444

ADMINISTRAȚIA:

București, Calea Victoriei, nr. 133-135, tel. 6.507.496

• Revista APOSTROF figurează în Lista-catalog a publicațiilor interne pe 1995, editată de RODIPET S.A., la poziția 4251.

• Abonamentele se fac la toate oficiile poștale din țară și la redacție. Costul unui abonament este de 3.000 lei pe trei luni, 6.000 lei pe șase luni, 12.000 lei pe un an.

• Cititorii din străinătate se pot abona trimițând un cec (money order) pe adresa redacției în contul nr. 47968606.300, deschis la Banca Agricolă, Cluj. Costul unui abonament este de 13 US\$ (trei luni); 26 US\$ (șase luni); 52 US\$ (un an). Expedierea se face, par avion, de către redacție. În costul abonamentului sînt incluse cheltuielile de expediere. Cititorii sînt rugați să indice adresa exactă la care urmează să primească abonamentul.

Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă variațiuni grafice de Mihai Barbu după desene de Franz Kafka.

APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

ALFOS

...a face acest lucru este o sinteză a
...despre lume, despre ceea ce face, despre
...trecuți, despre ceea ce face, și da
...il care incoltește, lăta, și da
...a face acest lucru este o sinteză a
...despre lume, despre ceea ce face, despre
...trecuți, despre ceea ce face, și da
...il care incoltește, lăta, și da
...a face acest lucru este o sinteză a
...despre lume, despre ceea ce face, despre
...trecuți, despre ceea ce face, și da
...il care incoltește, lăta, și da

Ion Ianoși
Profesor la Universitatea din București

O ISTORIE A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI

În curs de apariție la "Biblioteca Apostrof"

1.000 lei

